

FIGYELŐ

AZ IFJÚSÁG ÉS A FALU NÉPE

AZ ELJÖVENDŐ évtizedek közvéleményének tartalmi gazdagodása, a maitól elűtő vezető motívumainak természete mindenkor az ifjúság érdeklődési körének vizsgálatából következethető ki. Azok az újabb szociális vagy kulturális irányú gondolatok, amelyek szemben az előbbi generációkkal az új nemzedéket különösebben foglalkoztatják, bizonyos nagy szerepet fognak játszani az elkövetkezendő évtizedek politikai és kulturális közvéleményének eszmetartalmában. Nem haszontalan foglalkozás tehát a magyar faluprobléma jövődjén gondolkozva vizsgálni a jövő közvéleményének birtokosát, az ifjúságot, vajjon érdekli-e azt a magyar falu, annak népe, népének szociális és kulturális állapota. Az érdeklődés foka — ha nem is pontosan, hisz a közvéleményt például a kívülről ható sajtó erősebben befolyásolja, mint a belső hatótényezőül felfogható spontán érdeklődés és senki sem tudhatja, hogy nem hoznak-e a körülmények egy közvélemény-alakító sajtópropagandát — mégis ad valamelyes képet arra nézve, hogy mi lesz a faluproblémának sorsa az új nemzedék közvéleményében.

A kérdésnek, ha nem is ezzel a célzattal írva, máris érdekes irodalma van. Első vallomásul jelent meg a múlt évben egy röpirat, az „Ifjú szívekben élek“, mikor is nem egy cikkíró, hanem tényleg a magyar ifjúság egy bizonyos csoportja tett vallomást a mellett, hogy eszmevilágában jelentős szerepet adott a magyar parasztp problémának. Ezt követte a Bartha Miklós Társaságnak e folyóiratnak decemberi számában ismertetett vitaelőadás-sorozata. Lépten-nyomon erről szól a csehszlovákiai magyar egyetemi hallgatók három röpirata is.¹

A magyar ifjúságnak a békeévekben éppúgy, mint most is, aránylag nagyon kevés hányada kerül ki a falu világából, még kevesebb a paraszti házakból. Számuk semmi esetre sem volt elég ahhoz és ma sem az, hogy a faluval érzett közösségük tudata befolyásolni, felhívni tudta volna az ifjúság túlnyomó, nem falusi eredetű hányadának ágyelmét a magyar nép nagy többségét jelentő parasztságra. A magyar középosztály túlnyomó része az elvagyontalanodott nemességből rekrutálódott. Ez a társadalmi réteg a földet azelőtt is csak mint megélhetési forrását ismerte és becsülte meg, de annak népét, a neki kiszolgáltatott jobbágyságot társadalmi elválasztottsága folytán érzelmileg önmagában magához emelni nem tudta. Amikor pedig a föld, mint megélhetési forrás kicsúszott a lába alól, a föld népe iránti érdeklődése még az addiginál is kevesebbre csökkent. A háború előtti évek szociális érdeklődése is egy egészen más társadalmi réteg, a munkásság, a gyáripari munkásság felé terelte a közvélemény figyelmét s így a föld népének az öntudatosodás kapcsán megindult politikai szervezkedése a középosztály érdeklődését megragadni nem tudta. Hogy most az ifjúság egy

¹ Lásd még Farkas Gyula cikkét: „Az elszakított ifjúság.“ Magyar Szemle. 1928 október. Albrecht D.: „Az erdélyi magyar ifjúság tíz éve.“ Magyar Kisebbség. 1929. 9. szám. Szelényi Ö.: „A német ifjúsági mozgalom.“ Protestáns Szemle. 1929 május. E cikkeken közvetve becses adatokat találunk az ifjúság irányú érdeklődésére.

önállóan gondolkozó csoportjának érdeklődése a magyar falu felé fordult, annak a legbelső oka abban rejlik, hogy a mai Magyarország lakosságának a háború előtti Magyarország lakosságával szemben jóval nagyobb hányadát teszi ki a falu magyar népe s így a jövőt aggódva figyelő szem látja ennek az ezelőtt nagyrészből, szociálisan és kulturálisan egyaránt, figyelmen kívül hagyott társadalmi rétegnek súlyát.

A felismerés nem az ifjúság érdeme. Az ifjúság csak mesterei tanítását fogadta meg. Keresve a magyar falu népével való egyetértés gondolatának történetét, azt látjuk, hogy az együttérzésnek első irodalmi nyomait Ady Endre verseiben találhatjuk meg. Érdekes stúdium lenne megfigyelni és kimutatni az utat, amint Ady szociális érdeklődése a szíve szerinti parasztproblémától a divat szerinti proletárprobléma felé fordult. Szociális érzésének igazi csirái a magyar paraszt, a magyar falu sorsának megérzéséből fakadtak. Ez a gondolat, mely Adynál még inkább sejtelem, mint Öntudatosság gyümölcse volt, Szabó Dezső irodalmilag propagált koncepciójában sarjadt ki öntudatos célkitűzéssé. Szabó Dezső volt az, aki a naturalizmus által divatosá tett „parasztot a parasztért“ tendenciájú irodalmi szokással szakítva a parasztot, mint a magyar sors letéteményesét, mint a magyar gondolat egyedüli természetes hordozóját vezette be a szépirodalomba s azon keresztül a közvélemény felé. Az irodalmi felismerés mellé párhuzamul állíthatjuk a zenei fejlődést: Bartókot és Kodályt, továbbá a festészet, szobrászat és építészet Rudnay, Torockai Wigand és társai, az előbbiekkal talán nem arányos tisztaságú, de eltagadhatatlan rokon törekvéseit. A művészet megsejtése megelőzte a praktikus gondolkozók felismerését. Megelőzte és előkészítette. Az ifjúságnak a nép felé fordulása kétségtelenül Ady, Szabó, Bartók, Kodály és társai nyomán indult el. A falu magyar népének az ország területi megváltozásával bekövetkezett aránybeli súlyosodása csupán az érdeklődés kirobbanását. segítette elő azzal, hogy azt aktuálisá tette.

Itt azonban különbséget kell tennünk: a magyarországi és a megszállott területeken élő magyar ifjúság eszmevilági fejlődése nem halad teljesen párhuzamosan egymással. Különösen észrevehető ez a két ifjúsági társadalom szociális érdeklődésének intenzitásánál. Tagadhatatlan, hogy a megszállott területi ifjúság szociális érdeklődése általánosabb és fokozottabb, mint a magyarországié. Ennélfogva a megszállott területi ifjúságnak a magyar faluval, a magyar parasztsággal szemben érzett közössége sokkal általánosabb és mélyebb, mint az az itteni ifjúságnál van. Ennek a magyarázata igen kézenfekvő: a megszállott területeken a stabilitást magyar szempontból úgyszólván egyedül a föld magyar népe jelenti. A magyar kérdés ott tehát majdnem egy — a jövőre nézve — az ottani magyar falunépének kérdésével. Erdélyben pedig a békebeli Magyarország viszonylatában is aránylag a legnagyobb százalékkal járult hozzá a falu népe az intelligens középosztály kiegészítéséhez. Valami szimbolumszerűség van szinte abban, hogy a magyarországi ifjúság egyik csoportjának a magyar falu melletti lánzsatörése az „Ifjú szívekben élek“ című röpiratban épp akkor történt, amikor a szétarabolás után egy Ady-emlékünnepe kapcsán először demonstrálhatta végső szellemi egységét és együvértartozását Erdély, a Felvidék és Magyarország ifjúsága.

Néhány jellemző idézet szolgáljon a figyelemkeltő röpiratból itt mutatóul, milyen is az ifjúság falu népe iránti érdeklődésének természete. A bevezetőt író Szabó Dezső az ifjúság céljául azt tűzi ki, hogy valósítsa az meg a magyar paraszt, magyar munkás, magyar középosztály, a dolgozó Magyarország demokráciáját. Szerveztessék meg a magyar nyelv és magyar kultúra egyetemes szervezete, amelyben a magyar lateiner ifjúság együtt dolgozik a magyar falu és magyar munkásság ifjaival.

„A magyar kultúrának, mint az egész magyar életnek alapja — írja Szabó — a magyar falu. Az alkotó magyar népsziché minden termékét a magyar lelki nevelés formáló és irányító elemeivé kell tenni. A magyar népdalt, zenét, táncot, népköltészetet, népies képzőművészetet újra a magyar szellemi termés fakadó forrásaivá kell tenni. Ez nemcsak ősi szép arcára fogja tisztítani a magyar falut, a magyar kultúrát: de hatalmas új gazdasági forrása lesz a magyar falunak és a magyar művészetnek.“

Figyelemre méltók Kodolányi János szavai is:

„Az új magyar nemzedék jól tudja, hogy Magyarország Európa legkényesebb helyén fekszik s területén fog megütközni Kelet és Nyugat, a kommunizmus és a kapitalizmus. A modern magyar ifjúságnak tehát nyitva kell tartania a szemét, hogy a magyar parasztot és a magyar munkást, a falu népét megőrizze e a falnak rohanástól... Ki a faluba, ez az új Magyarország jelszava. És ki a munkások közé. Ki a nép közé. Táruljanak fel előttünk a sebek, de táruljanak fel a magyar falu mérhetetlen szépségei és értékei is.“

Makkai János fiatalos tüzzel, de annál konkrétan foglalta össze a dolgot:

„Kevesebb nagybankot, kisebb kapitalizmust, kevesebb tízezer holdas birtokot, kevesebb anakronizmust, de magyarabb értelmiséget, több munkáslakást, nagyobb munkabért, több kisbirtokost és több magyar falut.“

Fábián Dániel, a parasztkérdés leglelkesebb ifjúsági propagálója írja ezt:

„Ki kell építeni a paraszt eredetű, lélekben tisztán parasztnak maradt középosztály ideologikus, ösztönös és érdekszolidaritását. Nem egyesületi mozgalomra, hanem olyan öntudatos és öntudatlan vérbe és húsba plántált szabadkőművességre gondolok, mely úgy tudná saját paraszti erőit megvédeni és gazdagítani, mint teszi ezt a történelem folyamán önmagával szemben a zsidóság. A paraszt középosztálynak nem az asszimiláció, hanem a parasztiélek egy magasabbrendű öntudatos kiélése lehet a feladata. Meg kell mentenünk a parasztlélekből mindazt továbbra is, ami nagy gazdagodást jelent faji erőnknek és faji kultúránknak...“

Végül egy utolsó idézet Kodály Zoltán cikkéből:

„Köznép, parasztság... hallom, mi köze lehet a művészethez? Az, hogy a magyarság egészéből egyedül őrizte meg azt a szikrát, amelyből, ha van mivel táplálni, felgyúlhat a nemzeti művészet tüze.“

Ez a néhány idézet minden interpretálásnál többet és jobban beszél. Mozaikdarabok ezek, de találóan jellemzik az önmagának sajátos és új, a régítől elütő mentalitást kitermelni akaró és merő magyar ifjúságnak a parasztp probléma, a falukérdés felé fordulását és annak belső természetét.

Nem lehet csodálkozni azon, hogy ily előzmény után a Bartha Miklós Társaság megrendezte a háború után elsőt a magyar parasztkérdés vitaelőadás-sorozatát.¹ Amikor pedig a Magyarországi Földműves- és Munkáspártnak a tavaszra tervezett kongresszusára a pártvezetőség felkérésére nem kevesebb, mint hét olyan ember vállalt szerepet a kongresszuson, akik élénk szerepet visznek az ifjúság, az új nemzedék életében, őket legkevésbé sem a politizálás vágya vitte erre a lépésre, hanem az, hogy megteremtsék a kapcsolatot a falu népe és az intelligens középosztály között s ezzel megtegyék az első lépést a magyar ifjúság és a parasztság érzelmi közösségének kiépítéséhez.

Azt mondhatjuk, hogy Magyarországon az ifjúság egy része elvégezte az elvi alapvetést a parasztkérdésnek az új nemzedék ideológiájába való

¹ Ismertetését lásd lapunk 1928 decemberi számában. A hozzászólásokat lapunk folyó évi januári és májusi számaiban a szerkesztő és Raith Tivadar tollából.

beviteléhez. A kör, amelyen ez az alapvetés mozog, ma még szerfelett tág és itt-ott bizonytalan határu. Kétségtelen azonban, hogy két középpontja van: egyik a falu népének szociális bajaiban való segítése iránti tendencia, másik a falu népének kulturális elmaradottságából való kiemelése s e kettős tendencia eredményéül a cél a magyar parasztság nemzetéltető gerinccé való öntudatosítása. Bizonyos az is, hogy ezt az érdeklődést ma még nem osztja az egész magyarországi fiatalság. Mindenhová még nem jutottak el ezek a gondolatok, de a külső és belső körülmények valószínűvé teszik a gondolat gyors népszerűsödését.

A magyarországi és az utóállamokbeli magyar ifjúság érdeklődése a falu iránt nem mutat párhuzamos fejlődési fokot. Míg a magyarországi érdeklődés ezideig majdnem kizárólagosan teoretikus felépítettségű, addig már a Felvidék magyar ifjúsága gyakorlati kivitelben is élénk tárja az új nemzedék nagy faluszeretét. A felvidéki ifjúságnak a „népeszme“ felé fordulását a német diákmozgalmak hatására lehet visszavezetni. Nagy könnyebbség volt a felvidéki ifjúság számára az, hogy őt nem kötötték különböző tagoltságok, mint azt a múltból megmaradva teszi az erdélyi ifjúsággal a felekezetek szerinti tagozódás. Így, míg az erdélyi ifjúság ma még szintén csak a tervezés, az eszmei alapvetésnél tart a faluproblémával szemben, ahol elsősorban Jancsó Benedeknek az, a megállapítása a kiindulási pont, hogy a kisebbségi politika csak széles népi erőkre támaszkodva fejthet ki eredményes harcot: addig a múlt tradicionális tagoltságától mentes felvidéki ifjúság minden önlegyőzés nélkül építhette fel a maga népeszmei ideológiáját és a teoretikus alapvetés után rögtön gyakorlati tere is tudott lépni. Csak arra a tényre utalok, ami mindennél helyesebben mutat rá a követendő útra, hogy a felvidéki ifjúság a cserkészlet keretein belül kísérli meg a falu és a város ifjúságának összefogását, közelebb hozását s így amily mértékben ő emeli a falu kultúráját, éppoly mértékben tanul ő is a falutól.

Érdemes ezzel kapcsolatban azzal a jelenséggel is foglalkozni, hogy a „magyarság szomorú realitásai mily változásokat eszközöltek a cserkészleten“ a Felvidéken. A Magyar Szemle előző számában Hegedűs Ádám tollából igen érdekes cikket olvashattunk az angol öregcserkészlet, az úgynevezett Rover-mozgalom fejleményeiről és azokról az ideálokról, amelyek ezt a mozgalmat tartalommal töltik meg. Az aktualitás érdekével is hat tehát, ha röviden elmondjuk a felvidéki magyar ifjúság cserkészmozgalmaiban mutatkozó eredetiségeket s ezzel rámutatunk arra a tényre, hogy milyen ügyesen fogta meg a felvidéki ifjúság a cserkészletnek a maga sajátos ideológiájának szolgálatába való beállítási módját.

A felvidéki magyar főiskolás cserkészmozgalom, az úgynevezett sarlós-mozgalom, Keszler-Balogh Edgár kezdeményezéséből sarjadt ki. Hosszú időn át foglalkoztam őt az a gondolat, hogy a cserkészletnek jelenlegi formája, amely a gondolatot kitermelő angol minta után Magyarországon meghonosodott, a kétségtelenül kitűnő férfinevelésen túl nem szolgálja a nemzeti öntudat oly fokú nevelését, mint amilyen mértékben intemadonális megszervezettsége kapcsán a kozmopolitizmus gondolatát, érzését öntudatlanul szolgálja. Felismerte azonban Keszler-Balogh azt is, hogy a cserkészlet, mint megnyilvánulási formája az ifjú lélek romantikus alaptónusú aktivitásának, úgyszólván az egyedüli lehetőség az ifjúság megnyerésére. Ezen kettős meglátás következményeként jutott arra a gondolatra, hogy a felvidéki magyar cserkészmozgalmat oly vágányokra kell vezetni, amelyen a magyar faji, nemzeti gondolat osztatlan szolgálatába tud állani. A Prágai Magyar Hírlapban fejtette ki először elgondolását. Cikkét nagy visszhang követte, elsősorban a felvidéki magyarság hivatalos képviselőitől. Résztvevett a megindult hírlapi eszmecserében Simándi Pál, Győri Dezső, — aki

különösen felkarolta a gondolatot, — Sziklay Ferenc és mások. Az eredmény az lett, hogy a brünni Szent György Kör kebelében megalakult a magyar főiskolásokból álló első regőcsoport. Az alig néhány főből álló csoport, miután egy bizonyos vidék népi kultúrkincsét tanulmány tárgyává tette, felkereste azt a vidéket s a népnek megmutatta a saját dalait, népköltészeti kincseit, népszokásait, szóval mindazokat az etnográfiai sajátosságait, amelyeknek ismerete és tudatos továbbfejlesztése a legbiztosabb eszköz a nép faji, nemzeti öntudatának felkeltésére, megerősítésére.

A legelső sikerült próba nem vonta maga után a legtöbbször szokásos, szalmalángszerű fellobbanást követő stagnálás állapotát, hanem fokozott munka követte. Megindult, miután az egész Szent György Kör regőcsoporttá alakult át, a középiskolás ifjúság és az ifjúmunkásság (ipari és földmunkás-ifjúság) beszervezése a cserkészetbe. A demokratikus kiegyenlítődés ekkénti megindulása mellett biztosítja a cserkészet széles rétegekre való kiterjesztése azt is, hogy az a népemelő tendencia, ami a regőcsoportok működését áthatja, a felvidéki magyar társadalom ifjúságának minden rétegében egyaránt öntudatos célkitűzéssé válik.

A főiskolás cserkészetnek ilyen népnevelő megjelenési formáját nevezi a felvidéki ifjúság sarlósmozgalomnak. A múlt nyáron nagy táborozást tartott Gombaszögön a sarlósmozgalom eszmekörében dolgozó felvidéki magyar cserkészés. A nagytábor nemcsak a közeli vidék falvait kereste fel, hogy a regőcsoportok szokott módján teljesítse hivatását, hanem beható megbeszélés tárgyává tette a cserkészet hivatásának egész eszmekörét. A megbeszélések eredményéül a felvidéki magyar cserkészés azt tűzte ki célul maga elé, hogy a Keszler-Balogh Edgár által kezdeményezett úton haladva tovább a magyarság demokratikus egybefogásán fog a jövőben is dolgozni s azon fog igyekezni, hogy a népi kultúra propagálásával felszínre hozza mindazokat a lappangó értékeket és erőket, amelyek eddig a figyelmen kívül hagyott falunépében rejtlettek.

Nem mehetünk el megállás nélkül a felvidéki magyar ifjúság előbb vázolt mozgalma mellett. Kétségtelenül el kell ismernünk azt, hogy a megindult mozgalom lényeges és jelentőségében ma még felbecsülhetetlen tartalmi változtatásokat eszközölt a cserkészet tradicionális tartalmán. Nem csalódunk akkor, ha azt állítjuk, hogy az előttünk álló példa a legsikerültebb gyakorlati megoldása annak a feladatnak, amely a cserkészetnek a változott viszonyok által kitermelt új ideológia szolgálatába való állítását tűzte ki célul.

Kétségtelen, hogy a mintaszerű teljesítményt és eredményt felmutató hazai cserkészet a maga egészen más tartalmú nevelő célzatával nem tart kontaktust az előtte járó generációk szellemi vajúdasával, s az arra való előkészítés is távol áll tőle. Ha a Rover-mozgalom nálunk is szélesebb mederben fog kibontakozni, nagyon megfontolandó, hogy vajjon a nálunk a szárazra vetett hal jellegével bíró angol mintát, s nem a gyakorlati, számunkra közel fekvő felvidéki példát kövesse-e? Az élet a második példa követését tanácsolja. Nálunk az egyetemi és az egyetemen túli ifjúság egy nagy csoportja süketen áll még a falu, a magyar paraszt problémája előtt. Az intenzív cserkészéletet élő középiskolás ifjúságunk pedig táborozás közben ugyan érintkezik a falu népével, de ez az érintkezés a legtöbb esetben a szükségleteket kielégítő vásárlásokon nem terjed túl és a városi cserkészfiú előtt a paraszt éppoly exotikum marad, mint volt azelőtt, lelke egy cseppet sem lesz fogékonyabb a parasztp probléma felismerésének befogadására. A cserkészetnek az életre való előkészítő erejét nálunk is be kellene állítani a városi és a falusi nép kiegyenlítő összefogása előkészítésének szolgálatába, mint azt a felvidéki magyar ifjúság teszi... Lássuk ezek után, hogy a gyakorlati téren oly

helyes útra lépett felvidéki ifjúság miként látja a magyar faluproblémát ideologikusán?

Az egyéni megállapításoknál élesebb és hübb képet adnak magának a felvidéki ifjúságnak nyilatkozatai arról, hogy miként látják ők a magyar falu, a magyar paraszt problémáját. Az április hóban megjelent „Vetés“ című röpiratában ily programot ad a felvidéki ifjúság:

„Ki kell ragadni a magyar ifjúmunkásság mozgalmát elvonultságából és fel kell vonultatni melléje a kisiparos, a kiscgazda és a földmunkás ifjúság érdekvédő és osztálynevelő szervezeteit. A munkásság és a modernizált kisiparosság a maga városi osztálykultúrájával centripetális szerepet játszik a magyarság életében. A nemzetközi haladás kollektív eredményeit vezeti be a nemzet testébe. Ugyanekkor egy modermül kiteljesedő kiscgazda és földműves osztálymozgalom a faj élő orgánumának földrajzi és történelmi tényezőkből fogant sajátos vitalitását sugározhatná szét a magyarság egyetememes életébe. E centrifugális parasztmisszió nélkül elsodródunk és egy tényleges nemzet egészséges termőképessége helyett másoló, reakcióssá váló szerepet játszánk a produktív népekkel és e népek faji autonómiájú nemzetközi tömörülésével szemben.“

Ezek inkább a kérdés politikumszerű természetét illetik. A kulturális szempont azonban itt sem hiányzik. A pozsonyi Magyar Szeminárium bölcsészeti szakcsoportja tavaly ősszel a magyar néprajz alapjaival foglalkozott s a következő eredményekre jutott: „A népi kultúra természetes gyökere a tömegszellem. A szociális fejlődés hatása alatt most hatalmas átalakuláson megy keresztül. A magyar földrajzi és történelmi tényezők sajátos faji kultúrát teremtettek, amely moderm szellemben egészséges tömegkultúrává szélesíthető.“ Keresték ezen megállapítások után a népi kultúra jövőjét és a moderm magyar irodalom, művészet és zene népi gyökereit.

Ha összevetjük a magyarországi és a felvidéki ifjúságnak a parasztkérdéssel szemben elfoglalt álláspontját, látjuk, hogy a kérdés szociális (politikai) oldalát körülbelül egyformán látja a két ifjúság. A kulturális szemszögből azonban feltűnő, hogy a felvidéki ifjúság a szociális szempontokat itt is hangsúlyozza, míg a magyarországi ezen a téren azokat figyelmen kívül hagyja. Ez az oka annak is, hogy a felvidéki ifjúság gondolkodásában több oly vonás mutatkozik (Kassák Lajos és irányának túlbecsülése), amely a magyarországi ifjúság előtt belátható időn belül nem lesz rokonszenves.

Minden összefoglalás, ha az dióhéjszerű méretekre szorul össze, bizonyos rapszódikus ízt nyer. Bizonyos tekintetben rapszódikus tehát ez a rövid összefogás is, amely megkísérelte néhány lapon pár idézésben bemutatni a magyar ifjúság egyetemlegességének a magyar falu, a magyar parasztproblémával szemben elfoglalt különböző tartalmú és intenzitású állásfoglalását. Bármily rapszódikus is az így nyert kép, mégis kétségtelenül meg lehet állapítani belőle, hogy a magyar ifjúság — szemben a háború előtti állapottal — hatalmas lépéseket tett abban az irányban, hogy a város és falu népét új felépítettségű ideológiájában egy demokratikus egységbe olvassza. Hogy a megkezdett lépéseket mily ütemű haladás fogja követni, az oly sok körülménytől függ, hogy előre az meg nem határozható, egyet állíthatunk csak, azt, hogy az új nemzedék bizonyonnyal ott lesz az új, mély és széles magyar faji szociális és kulturális evolúció megvalósításánál, amelyről a falu és a paraszt felé fordulásában is álmodik.

FALUTÖRTÉNET

AZ ALFÖLDI magyar — nem hízelgésből mondjuk ezt — csak igazságtalanul illelhető azzal a váddal, hogy teljesen érzéketlen a múlt iránt. Lelkének mélyén még a legegyszerűbb ember is őriz valami veleszületett kíváncsiságot, amely csak arra vár, hogy kielégítésre találjon s azután lassan kifejlessze a történeti megértést, ezt a hatodik érzékünket. Nem a jószándék hiányán múlik, hogy az alkalom ritkán adódik vagy sokak életében be sem következik. Mert hiába tekint szét kortársunk az Alföld fátlan pusztáin, nem pillant meg romantikus várromot, amely képzeletét foglalkoztatni tudná s hiába áll meg a környék nagyobb városának piacterén, nem pihenhet meg gazdag polgárok renaissance-házainak árnyékában. Otthon meg a nádfödeles, sárból tapasztott kunyhók, vagy akár az előkelőbb kőházak, amelyek homlokzatán az „anno domini 1900“-nál régibb évszámot alig lehet találni, mindenre inkább alkalmasak, mint arra, hogy a bennük élők figyelmét a múlt felé fordítsák. Semmi sem érzik itt az Alföldön abból a csodálatos történeti levegőből, amely oly otthonos a kis olasz falvakban vagy osztrák városkákban s amelyhez fogható csak Erdély és a Felvidék völgyeiben csapja meg az utast; teljességgel hiányzik itt az a tényező, amely a boldog nyugaton az érzelmeket kerítve hatalmába, teszi élővé a múltat.

Annál csodálatosabb, hogy ebben a poros, tikkasztó légkörben, hol hús árnyék hiányában kétszeres erővel tűz a nap, még mindig van érdeklődés, figyelem az emberekben lakóhelyük története iránt. Mi más volna ez, mint annak a tudatalatti érzéknek a megmozdulása, amely külső benyomás nélkül a mélyből, alulról maga töri át a mindennapi élet közönyös kérégt! Mert csak erős történeti érzék képes megérteni, hogy az a kis magyar falu, ahol nincs büszke campanile vagy árkádos tanácsház, ahol a temető az egyedüli hely, amely nem a mára emlékeztet, hogy még ez is generációk munkájának eredménye, hogy nemzedékeknek kellett egymás után sírba dőlniök, amíg feltörték a földet, kiszárították a mocsarakat, megkötötték a homokot s vadvizekkel meg áradásokkal szemben is megőrizték azt. Csak erős történeti érzék képes észrevenni, hogy ebben a „mindennapi“ munkában, az ősöknek életükért, betevő falatjukért folytatott küzdelmében is a történelem lelke lüktet s hogy még a legkisebb falu múltjában is lehetnek oly felemelő mozzanatok, amelyek büszkeséggel tölthetik el a késő utódokat.

Ennek a szunnyadó történeti érzéknek a jele az is, hogy falvaink a múlt nevelőerejének felismerése után maguktól ráeszméltek történetük megírásának fontosságára és a magyar történetírás hivatalos és hivatásos szerveinek támogatása nélkül is megtették az első lépéseket. Plébánosok, tanítók, orvosok, akiknek tehát megvannak a maguk egész embert követelő gondjaik, önként vállalkoztak a múlt feltárására, világos bizonyítékául annak, hogy a maguk és községük lakosságának lelkében szunnyadó vágy kielégítésére törekedtek. Előljárt a jó példával a Faluszövetség is, amikor felkarolta a községi monográfiák megírásának ügyét s több munkának nyomtatásban való megjelenését is lehetővé tette.

A művelődésszomjnak egyik belső, alulról feltörő jelenségével állunk tehát szemben, ami ezerszer öröndetesebb, mintha az egész törekvés felülről jövő parancsszóra bontakozott volna ki. Sajnos, hátránya is van ennek a különben becslésre méltó mozgalomnak. Aggodalmat keltő és az eredmény szempontjából hátrányos, hogy a jóakarattal készült monográfiák ritkán, csak nagyon ritkán olyanok, amilyeneknek lenniük kellene.

A történetírás ugyanis sokkal bonyolultabb, a történeti megértés pedig sokkal több előismeretet kíván meg, semhogy a képzettség hiányát egyedül jószándékkal lehetne pótolni. Nem elég ugyanis olvasni tudni a régi kézírásokat és a latin szövegeket, nem elég a falura vonatkozó adatokat összegyűjteni és egymás mellé helyezni, mert ez még nem történetírás. Aki a monográfiaíró nevére érdemes akar lenni, annak először ismernie kell a történeti kritika módszerét, amellyel mérlegelhető, hogy igaz-e valamely forrás állítása vagy sem; azután az adatokat minden vonatkozásukban értékelni is kell tudnia, azaz bele kell helyeznie azokat saját környezetükbe, hogy értelmesekké és beszédessé váljanak; végül pedig mindezeneken felül értenie kell az adatokat mai műveltségi fokunknak megfelelő szempontok szerint úgy elrendezni, hogy azok a történeti fejlődést érzékeltető előadás részeivé legyenek. Aki mindezen követelményeknek nem tud eleget tenni, az nem is írhat kifogástalan történeti munkát s annak monográfiájában egyik hiba a másikat fogja követni. Ilyen tudatlan könyvre pedig nincs szükség, mert az tanítás, nevelés helyett csak tévutakra vezethet.

Nem kell különösen keresgelnünk monográfiáink között, hogy hamarosan példát találjunk, milyen következményekkel jár a kritikai és értékelési képesség hiánya. A Faluszövetség községmonográfia pályázatán aranyéremmel kitüntetett „Jánoshalma történeté”-nek (Budapest, 1927) szerzője (Rapp J.) egy török útleírásban megtalálván Jánoshalma akkori nevét, minden megfontolás nélkül valónak fogadja el a leírás adatait. Nagybbszabású erődöt képzel tehát a falu közelében, mert a török utazó azt állítja, hogy a várórség 200 emberből állott. Nem kételkedik forrásának szavahihetőségében, mert feltételezi, hogy az igazat ír. Pedig ha ismerné azt a tanulmányt, amely éppen Evlia Cselebivel kapcsolatban állapította meg, hogy a török utazók mesélő jókedvükben minden kis helyet százsorosán megnagyítva írtak le s minden történelmi eseményt elképzeltetlenségig kiforgatva adtak elő, akkor forrásának állítását ő is értéktelen lom gyanánt vetette volna ki adatai közül. S még ha nem is vesz tudomást erről a tanulmányról, ami pedig joggal róható fel hibájául, kritikai érzékének fel kellett volna mégis ébrednie, amikor a török defterek között kiadott 17. századi zsoldlajstromokban azt olvassa, hogy például Szegeden mindössze 143, Bacsón 16, Kalocsán pedig 29 főnyi török őrség volt. Ha másképp nem is, ebből az összehasonlításból gondolhatta volna, hogy a jánoshalmi erősségben nem lehetett 200 ember.

Az értékelés hiánya, sajnos, már képzett fiók műveiben is felfeltűnik, főleg azokéban, akik nem tudnak uralkodni szorgalmasan összegyűjtött anyagukon. „Göncz szabadalmas mezőváros történeté”-nek írója (Iványi Béla) például a népesség számát tárgyalva, a különböző természetű összeírások szerint részletezi adatait, aminek következményeképpen előbb azt hisszük, hogy 1566-ban Göncön 2.560 ember lakott, holott később azt látjuk, hogy a másik összeírás szerint ugyanebben az évben csak 1.030 lakos lett volna. Az olvasó e furcsa jelenség kielégítő magyarázatát az írótól várja, de hiába, mert ennek figyelmét annyira lefoglalják nagy fáradsággal gyűjtött adatai, hogy nem törekszik kellő összeegyeztetésükre, félvén, hogy így azok kikerülve izoláltságukból, kevésbé meggyőzőek lesznek.

Az alapkérdéseknél is találunk tehát bőven hibákra, pedig a kritika és az értékelés csak a legelemibb követelmények, amelyeknél kívül az olvasó joggal támaszthat még igényt a szempontok emelkedettségére, az előadás zárt egységére és a művészi szerkesztés érvényesítésére is.

Bár a fentiek szerint igazán nem vagyunk elkényeztetve a helyi monográfiák magas színvonalától, még így is megdöbben a felületesség és tudatlanság olyan terméke, mint Mezőkeresztesnek a minap hozzánk jutott

története.¹ Valóban csodálatraméltó is az a vakmerőség, amellyel egy poéta, akinek, mint az az önmaga által közölt biográfiából kitűnik, 12 éves korában jelent meg első verse és aki „első fővárosi honoráriumát az Érdekes Újságtól kapta“, fellelkesülve azon, hogy ő „lelkes múzeumbarát, szorgalmas adatgyűjtő, állandó látogatója a fővárosi könyvtáraknak és tudományos intézeteknek“, minden előképzettség nélkül hozzá mert fogni egy falu történetének megírásához. Egyáltalán nem túlozunk, amikor minden előképzettség hiányát emlegetjük. A latin nyelvben annyira járatlan, hogy még a régi magyar szövegekben elvéve előforduló egyszerű szavakat sem érti meg. A malefactor (gonosztevő) szót például Matefácsor-nak olvassa, a copia szóról pedig azt hiszi, hogy az valami folyamodványfélével azonos jelentőségű. Kezébe juthatott ugyanis egy régi folyamodvány másolata, amelynek élén ez az ominózus szó állott s nem tudván az írásról felismerni, hogy az irat nem eredeti, egy új akta-névvel próbálta gazdagítani tudásunkat. Ugyanígy képzei, hogy V. László magyarnyelvű címeres levelet állíthatott ki, — ezt az unikumot egész terjedelmében közli is — de általában alig akad latin szó, amelyről ki ne derülne, hogy nincs tisztában annak jelentésével. Mindez azonban nem akadályozza, hogy lépten-nyomon ne közöljön ilyen eltorzított latin szavakkal telehintett régi magyar szövegeket, egyáltalán nem törődve azzal, hogy gyanútlan olvasói, akiket végül is neki kellene tanítani, semmit sem értenek meg azokból, legfeljebb — talán éppen ez is a be nem vallott cél? — az író nagy bölcsességén álmétkodnak.

Korántsem ügyesebb monográfusunk akkor sem, amikor a nyomtatott feldolgozásokból szedegeti össze könyvének többi „anyagát“. Komoly forrásoknak tekintett tankönyvekből — nem tűnik ki, hogy elemi vagy polgári iskolák részére készültek-e — továbbá Szilágyi Sándor, meg Szalay—Baróthy ismert népszerű összefoglalásaiból merít, sőt szemelvényeket is közöl belőlük, mint naívu mondja, „a fellendülő magyar történetírás érdekében“. Ismeretei azonban még irodalmi téren is olyan szűkkörűek, hogy a sokáig egyetlen magyar történeti folyóirat, a „Századok“ cikkeit már csak hallomásból ismeri s tudatlanságát a lexikonok „szórványos adataival“ igyekszik pótolni.

Sejthetjük már ezek után, hogy ilyen előképzettség birtokában súlyos tárgyi hibákat követ el, nem érti meg a történelmi korokat, történetírói feladatát pedig tökéletesen félreismeri. Nemcsak azt hiszi, hogy Mezőkeresztes múltjában az 1596-i csata volt a legfontosabb esemény és nemcsak szentül meg van győződve, hogy ez az ütközet kapcsolja be a falut a magyar történelembe, hanem a falunak azt a passzív szerepét, hogy a magyar és török seregek összecsapásának színterévé lett, Mezőkeresztes fenséges történelmi cselekvésévé avatja, amellyel a falu „országossá, naggyá, és híressé tette“ nevét. Ez a ferde szemlélet szinte iskolapéldája annak a kóros jelenségnek, amely sajnos, irodalmi életünk más terein is fel-felüti fejét s amely nem áttolja a nemzeti illúziók támogatására a passzivitást is aktivitássá léptetni elő, nem gondolva arra, hogy a jelen esetben Mezőkeresztesnek igazán semmi része sem volt abban, hogy az ellenséges hadak itt és nem húsz kilométerrel odább ütköztek meg. Nem gondolja meg monográfusunk sem, hogy a falu történeti szerepléséről csak akkor beszélhetnénk, ha tudnók, hogy lakossága ellenállásával provokálta ki, hogy a csata itt s ne máshol menjen végbe. Minthogy azonban erről — tegyük hozzá: természetesen — szó sem lehet, csak annál különösebb, hogy az ütközetet teszi meg könyve gerincévé, amelyhez hosszabb-rövidebb reflexiókkal

¹ Mezőkeresztes története. Írta: Tóth Kálmán. Mezőkeresztes község kiadása, Miskolc.

lépten-nyomon visszatér. De nemcsak a múlt, hanem a jelenkor eseményeinek elmondásával is téves úton keresi az összefüggéseket a falu és a magyarság szellemi élete között, így például, amikor azzal dicsekszik, hogy a millenniumkor a fővárosba nagy számmal felsereglő mezőkeresztiesiek „Ős-Budavár emlékeiben hazafias Örömmel gyönyörködtek“.

Könyvének tárgyát szerzőnk a legkisebb részleteknél is ugyanezen a torzító szemüvegen keresztül vizsgálja, amely mindenhez inkább alkalmasabb, mint a történelem hü és elfogulatlan tanulmányozásához. A kis falunál tehát „városkapukat“ keres, a szegényes templomot székesegyháznak látja, míg a helybeli molnár által készített gyertyatartókat ősrégi műremekekének, a református paplakot pedig „monumentális“ *építménynek*. Természetes, hogy a szuperlatívuszok e tömegében elvész a lényeg, amelynek a könyv tulajdonképpen tárgyának kellene lennie, tudniillik a generációk egymásutánjának szívós munkája s az így támadt hiányt ismét ilyesféle semmitmondó közhelyekkel akarja pótolni: Amikor II. Lajos Mohácsnál elesett, „Mezőkeresztesen általános csüggedés szállta meg a kedélyeket“. De a kritikátlanság, bár nem váratlanul, előtör ott is, ahol már nem könyvekből, „forrásokból“ kell összeállítani a mondanivalót, hanem a jelenkor eseményeinek elbeszélésére kerül a sor. Így naívnak meséli, hogy az 1890-4 tűzvészt megelőzőleg az egyik keresztesei áldozat „már előre rossz óment érzett, mert reggel az eresz alatt hálva, a tyúk hármat kukorékolt feje felett. Nem jót“ jelent — mondotta feleségének s később a tűzvésznél ő is szénné égett“. Ugyanígy tesz kevés emberismeretről tanúságot, amikor egy Braun Sándor nevű zsrnalisztát, akinek talán a legnagyobb szerepe volt a magyar újságírás lezüllesztésében s aki lapjában, „A Nap“-ban utólérhetetlen sikerrel honosította meg az utcasarkok aljas hangját, mint „a magyar újságírás jellegzetes vezéralakját, nevezetes reprezentánsát“ siratja el s nem áttolja azt írni róla, hogy „lelkesült a magyar kultúráért és ha életben marad, olyan színházat alapít, amelyben a magyar népszínmű új dicsőséggel érte volna diadalát“.

Két-három évszázaddal ezelőtt még talán lehetett ilyen primitív módon írni krónikát, ma azonban már minden olvasó intelligenciája nagyobb, mintsem, hogy ilyen tákolmány kielégítené. A mai ember megkövetelheti, hogy amikor egy-egy komoly órát akar szentelni lakóhelye múltjának, ne ősei képzelt értelmi színvonalának megfelelő módon szóljanak hozzá.

Nem száraz adatokat, de nem is naív, érzelmes leírásokat kíván, hanem a történeti fejlődés megelevenítését. Tudni akarja, hogy miként lett faluja azzá, ami ma s ezért nem is éri be az árvizek és tűzvészek ecsetelésével, hanem lakóhelye gazdasági és társadalmi fejlődését akarja ismerni. Nem elemi csapások krónikás elbeszélésére kíváncsi, hanem az évszázadokon keresztül folyt nehéz, építőmunka részleteire.

Nem vádoljuk a monográfiaiírókat, hogy ők az egyedüli okai annak a szomorú jelenségnek, hogy könyveik nem alkalmasak a szerény igények kielégítésére sem. Kétségtelenül joggal éri a mulasztás vádja a magyar történettudományt is, hogy nem gondoskodott idejében egy-egy község történetének olyan feldolgozásáról, amely ina mintául szolgálhatna, amely a nem szakemberek előtt élő példa volna, hogy mire kell figyelniük s hogyan kell feladatukat megoldani. Érthető azonban, hogy történetíróink, akik ex offo foglalkoztak nemzetünk életével, húzódoztak attól, hogy egy kis község múltjával bíbelődjenek. A 19. században ugyanis a megfajtendő történeti problémáknak olyan áradata zúdult eléjük, hogy feladatukat még akkor sem tudták volna elvégezni, ha nemcsak két kezük lett volna. Minthogy pedig a világháborút megelőző idők közszelleme arra szoktatta őket, hogy a falusi néphez csak a messzi magasból nézzenek le, minden helytörténeti

monográfiát, még a legsilányabbat is, jónak találták. Nem tudtak szabadulni attól az előítéllettől, hogy a köznéphez csak mint gügyögő gyermekhez lehet szólni s ezért, meg kényelemszeretetből is, túrték a kritikátlanság elburjánzását. Ma már azonban, úgy hisszük, nemcsak ennek az általános tévhitnek van vége, hanem annak az áldatlan jelenségnek is, hogy történetíróink minden ötletszerűen eléjük vetődő kérdéssel foglalkoznak, mihelyt az országos kihatásának tűnik fel. Ma már a korábbinál nagyobb lelkiismeretességgel fontolgatja minden magyar történetíró, hogy megéri-e a fáradságot és a nyomdafestéket egy olyan 17. századbeli várkapitány vagy kuruc vezér életrajzi adatainak összegyűjtése, akiről mindössze annyi állapítható meg, hogy néhány csetepatéban résztvett. Ma már a fiatal történészek között sokan vannak, akik érzik, hogy egy-egy falu múltjából, valódi történetéből több tanulság vonható le, több általános eredmény állapítható meg az egész magyar nemzetet illetően is, mint egy olyan történeti esemény ismertetéséből, amely csak külsőleg országos fontosságú.

Községeink előjáróságai tehát saját érdekükben cselekszenek, ha nem tanulatlan dilettánsokat bíznak meg történetük megírásával, hanem olyan szakembereket, a kikben megvan a szükséges előismeret és képzettség. Ha ezt teszik, olyan monográfiákkal dicsekedhetnek majd, amelyek tudományos tekintetben éppen úgy kifogástalanok lesznek, mint a laikusok számára tanulságosak, a nélkül, hogy anyagilag nagyobb terhet jelentene kiadásuk. Azt természetesen nem várhatják, hogy ezek a fiatal történészek, akik nem kenyérkeresetből, nem üzletszerűig dolgoznak, maguk fognak megbízatás után szaladgálva felkínálkozni. Δ Magyar Tudományos Akadémia közvetítését sem kérhetik ki községeink, annál nagyobb bizalommal fordulhatnak azonban a Magyar Történelmi Társulathoz, amely évtizedek óta mindenkor a legnagyobb megértéssel igyekezett tudományos megbízatásokat közvetíteni.

A szakemberek és a községi előjáróságok egymásratalálására annál is nagyobb szükség van, mert féltő, hogy rövidesen a mai jószándékú dilettánsok helyét majd rosszindulatú üzleti vállalkozók foglalják el, akik megneszelve, hogy a falutörténetből is lehet pénzt szerezni, előbb-utóbb hozzálatnak majd a monográfiáknak nagyüzemiig, hogy ne mondjuk, gyárilag való elkészítéséhez. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy ez az aggodalom éppen nem alaptalan. Amikor a millennium idejében divattá itt a megyék között múltjuk megírása, a komolyan dolgozó történészek visszaszorítására egy magát „Apollo irodalmi társaságinak, majd „Országos monográfia-társaságinak nevező cég alakult, amely díszes kötésű kötetekben dobta piacra a sebtében összeütött megyei monográfiákat. Akkor, évtizedekkel ezelőtt, még akadtak jószándékú és tudományos képzettségű történetírók, akik nem ismerve fel az üzleti jelleget, vállalták egy-egy kisebb rész elkészítését s ezek munkája, el kell ismernünk, még ma is figyelemreméltó. Ezeknek a nagy köteteknek a képei a népet még csak mint etnográfiai kuriózumot állították az olvasó elé, egyébként főig kastélyokat és nemesi kúriákat ábrázoltak az obligát négyesfogatokkal, aminek megfelelően az egyes községekről is csak néhány sorban esett szó. Amint lassanként megfogyatkozott az udvarházak száma és a pénz is jobbára városiakok kezébe került, a régi vállalkozó helyébe új lépett, aki a városokra vetette magát. Ez az új cég, „A magyar városok monográfiája kiadóhivatala“, a ma élő városi és helyi nagyságok arcképeivel, meg sarki fűszerüzletek fotográfiáival ékesíti köteteit. Szeged, Nagykőrös, Szentés, Nagykanizsa városokat érte eddig utól balvégzetük, hogy monográfia írás címén komolytalan művek megjelenését tették — bizonyára akaratlanul — lehetővé. Valószínű, hogy a magyar tudományosság és az olvasóközönség nagy kárára többi városunk is meg

fogja kapni monográfiáját, ha ugyan az illetékes tényezők rá nem döbbennek idejében felelősségükre és meg nem akadályozzák, hogy az üzleti szellem, a tudományosság köpenyébe burkolózva, tovább terjedjen. De ha pesszimizták is vagyunk s bele is törődünk, hogy a ragályt nem lokalizálhatóan, annyi monográfiával fogunk majd rövidesen „dicsekedni“, ahány városunk van, mégis legalább annak kellene útját államink, hogy a városok kihasználása után a falvakat kezdje boldogítani az üzleti vállalkozás. Mert ha egyszer erre is rákerül a sor, akkor az ajándékvilágtörténetek és egyéb munkák után igazán megsemmisül minden lehetőség arra, hogy a népünkben meglévő történeti érzéket megerősíthetjük és kifejleszthetjük.

A döntés ma tudományos egyesületeinken kívül községeink előjáróságaitól függ. Rajtuk múlik, hogy továbbra is dilettánsok és üzletesek foglalkozzanak-e történetükkel, vagy komoly képzettségű történetírók. Hisszük, hogy múltjukhoz ülő komolysággal és megfontolással fognak a jövőben erről határozni.

MÁLYUSZ ELEMÉR

NÉMETORSZÁG MEZŐGAZDASÁGI ÖNELLÁTÁSA

A BERLINI „Politische Wochenschrift“ mintegy három évvel ezelőtt pályadíjat tűzött ki annak a kérdésnek az elméleti tudomány módszerei szerint való megoldására, hogy Németország jelenlegi határai között képes-e arra, hogy folyton növekedő népességét eltartsa. Ezt a kérdést különösen a háború kimenetele által teremtett helyzet teszi érdekessé és fontossá s ennek tudatában a pályázat feltételei a beérkező pályaművek tudományos színvonalának biztosítása érdekében már eleve meglehetősen pontosan részletezik azokat a kérdéseket, melyekre tulajdonképpen feleletet várnak. A pályázati feltételeket kísérő kommentárok a kérdésekre való válasz megadásánál a szerzőknek meglehetősen tág teret biztosítanak. Ez az engedmény azonban nemcsak szabadságot, hanem kötelességet is jelent tulajdonképpen, mert nemcsak a termelés fejlődési lehetőségei számbavételének egyszerű felsorolásáról van szó, hanem annál továbbmenve, azoknak a politikai, kulturális és gazdaságpolitikai vonatkozásoknak a tárgyalásáról is, amelyek a pályázó által helyesnek megjelölt gazdaságpolitikát előmozdítják.

A pályamunkák elbírálását egy előkelő tagokból álló zsűri végezte, amelynek tagjai voltak többek között Sering, Werner Sombart és Schiele, volt birodalmi közéleti ügyi miniszter is. Ez a bizottság, miután igényeit a beérkezett munkák nem elégítették ki teljes mértékben, akképen határozott, hogy a pályadíj odaítélésétől eltekint, viszont egyes dolgozatokat, tekintettel figyelemreméltó részleteikre, kivonatosan nyilvánosságra fog hozni. Az erre a célra legalkalmasabbnak látszó dolgozatok összeválogatásával, illetve sajtó alá való rendezésével kapcsolatos munkát Wemer Sombart végezte és a kiválogatott pályamunkákból összeállított ciklus „Volk und Raum“ címmel került most könyvalakban a nyilvánosság elé.

A kötetben szereplő kilenc különböző szerző dolgozatait a szerkesztő keze egységes szempontok szerint csoportosította. A bizonyos fokig egységes egésznek képező munka három főrésze oszlik, amelyek közül az első a német közgazdaság jelenlegi helyzetében mutatkozó visszasságokat, illetve az ezeknek kiküszöbölésére alkalmasoknak látszó általános intézkedéseket ismerteti, a második rész gazdaságpolitikai javaslatokat tartalmaz, amelyek révén a német közgazdászok az önellátás ideálját képesek volnának megvalósítani, végül a harmadik rész a német termelés számára új piacok szerzése érdekében teendő intézkedéseket tárgyalja.

A kiinduló pontok tekintetében az egyes szerzők felfogása okozott nem igen mutatkozik lényeges eltérés. A gazdasági krízis egyik fő okát abban látják, hogy Németország jelenlegi termelési apparátusa lényegesen nagyobb, mint amekkorát a fogyasztás megkívánna. A kereskedelem és ipar termelési kapacitása a háború előttinek mintegy 120%-ára tehető; erre az eltolódásra vall az is, hogy például a betegségi biztosításra kötelezett munkások száma 1913-tól 1924-ig 16½ millióról 19 millióra emelkedett. Ezzel szemben a fogyasztás a háború előttinek 70%-ára süllyedt. A fejlődésnek ez az ellentétes iránya sok mindent megmagyaráz, s a munkanélküliek számának igen nagy aránya világosan mutat a közgazdaság beteges állapotára. Egyrészt a termelési lehetőségek nagymértékben megszorodtak, másrészt a lakosság tőkeereje olyan mértékben csökkent, hogy nem képes a kínálkozó lehetőségeket kihasználni. Kevés a tőke, kevés a tanult munkaerő, ezzel szemben feleslegesen sok az ipari befektetés, amely részben teljesen irrentábilis. A teendő tehát a helyes arányosítás volna, az utóbbi évek folyamán túldimenzionálódott ipari apparátus megkisebbitése, s az elhanyagolt mezőgazdasági termelés fokozása, illetve a két termelési ág közötti összhang megteremtése.

Ennek a célnak az elérése érdekében az első teendő a föld termőképességének a fokozása, ami az intenzív szakoktatás (mintagazdaságok stb. létesítése) által volna lehetséges, illetve állami intézkedéseknek a megtétele révén, amelyeknek következtében a mezőgazdaság a racionálisabb termeléshez szükséges nyersanyagokhoz jutányosabb áron volna képes hozzájutni. Ezt kiegészítené egy célszerű és Önálló kisbirtokok létesítését célzó földreformtevékenység, amelynek tárgyalása során az egyik szerző — a nélkül, hogy terveinek pénzügyi feltételeit csak röviden is ismertetné — elég radikálisnak mutatkozik és például Kelet-Poroszország nagybirtokosainak az eddigi birtokállományuknak csak az egynegyedét akarná meghagyni. Egy másik javaslat azonkívül a mintegy 2.3 millió hektárra tehető (az összterületnek körülbelül 4.24%-a) terméketlen, mocsaras és további 2 millió hektárra becsült, egyéb terméketlen területeknek termőterületté való átalakítását tartalmazza, amely utóbbiaknak például mezőkké való átalakítása révén az ország szarvasmarhaállománya 14%-kal volna emelhető.

Igen érdekesek — bár gyakorlati értéküket tekintve véve, talán nem teljesen megbízhatók — azok a számítások, amelyek a táplálkozási viszonyok tervszerű megváltoztatásához fűznek nagy reményeket. Ezek abból indulnak ki, hogy az egész ország területén az 1924/25 gazdasági évben számbavett körülbelül 373 millió nagyobb (a birkákat és kecskéket nem számítva) gazdasági haszonállat élelmezéséhez a szerző számítása szerint 11-15 millió hektár terület termése volt szükséges, míg ugyanakkor a 62.34 milliót kitevő lakosság élelmi szükséglete kereken 9.95 millió hektár terméséből fedezhető volt. Szerinte az egész élelmezési problémának ez a punctum saliens, amiből tehát az állati termékek fogyasztásának a csökkentése, illetve megfelelő növényi tápszerekkel való helyettesítésének a szükségessége következik. Ennek az okfejtésnek a kiinduló pontja az, hogy egy bizonyos tápértékű, az emberi fogyasztás céljaira szolgáló, állati eredetű élelmiszer mennyiség előállításához sokkal nagyobb termőterület felhasználása szükséges, mint az ugyanolyan tápértékű növényi eredetű élelmiszer mennyiség kitermeléséhez.

Ugyancsak e szerzőnek számítása szerint például a Németbirodalom állati eredetű zsírfogyasztása évenként körülbelül 540.600 tonna állati eredetű zsírra tehető, aminek előállításához (vagyis a sertések élelmezéséhez) 3,851.000 hektár terület termése szükséges. Ennek megfelelő tápértékű növényi eredetű zsír (olaj) 2,850.000 hektáron előállítható volna, ami csak ennél az egy

cikknél 1,949.900 hektár termőterületnek a felszabadulását tenné lehetővé, ami szerinte elegendő volna ahhoz, hogy Németország azt a gabonamennyiséget, amelyet a jelenlegi helyzet mellett külföldről kénytelen importálni, az így felszabadult területen belföldön állítsa elő. (19. oldal.)

De a jelenlegi fogyasztási szokások közül több másnak a megváltoztatása is szükségesnek, illetve a cél érdekében állónak látszik. R. Ungewitter annak a meggyőződésnek ad kifejezést, hogy a hús, szesz- és dohányfogyasztás csökkentése mindenképpen kívánatos és lényegileg hasonló szellemben nyilatkozik a többi szerző is, akiknek nézetei a sertéstartás korlátozása tekintetében megegyezni látszanak.

A további fejtegetések a mezőgazdasági termelés által követendő irányok közelebbi megjelölését kívánják adni és annak során több üzemtani szempontból is érdekes adatot tartalmaznak.

Ezek szerint a talaj termelőerejének a fokozása, illetve a talaj termőképességének okszerű kihasználása, továbbá olyan intézkedések megtétele, amelyek révén az aratások sikertelensége a minimumra redukálódik, — volnának azok az eszközök, amelyeknek alkalmazása révén Németország élelmiszertermelése lényegesen emelhető volna. Szerző több gyakorlati példával igazolja ezeknek a törekvéseknek az eredményességét. Különböző számításokra hivatkozva levonja például azt a következtetést, hogy műtrágyázás révén a gabonatermés a jelenleg gabonával bevetett 12 millió hektár alapulvétele mellett évenként 5.56 millió tonnával volna emelhető, s ez a gabonabehozatal, ami például 1925-ben 4.12 millió tonnát tett ki — teljesen feleslegessé tenné. A takarmányfélék termelésének a fokozása más tekintetben is éreztetné jótékony hatását, így a tejhozam könnyűszerral 40—50%-kal volna fokozható. A talaj termőképességének okszerű kihasználása helyes váltógazdaság alkalmazása révén volna elérhető s hogy ez az eljárás is milyen gyümölcsöző lehet, az a példa illusztrálja, amely szerint egy például felhozott gazdaságban a helyes váltógazdaság révén a termés hozamok az 1887—1917-ig terjedő időkből a búzánál 50%-kal, zabnál pláne 100%-kal emelkedtek. Az aratási károk elkerülése a dolog természetéből adódóan a technikai jellegű intézkedések megtétele révén történhet, s a szerző becslése szerint itt olyan értékek megmentéséről van szó, amelyek például a burgonyatermésnek kereken 15%-ára, a gabonatermésnek pedig 10%-ára tehetőek.

A program további pontját a mezőgazdaság industrializálása képezi. Ezalatt a megfelelő, s az ipari termelés terén bevált munkarendszereknek a mezőgazdasági termelésbe való átvitele, illetve a technikai, vagyis géperőnek minél intenzívebb alkalmazása volna értendő. A szerző véleménye szerint ez az eljárás — mint ő mondja, a mezőgazdasági üzemek mechanizálása — a kisbirtokoknál is sikerrel keresztülvihető lenne és pénzügyi szempontból sem támadnának leküzdhetetlen nehézségek, mert a gépmunka az emberi munkánál olcsóbb lévén, a gépmunka alkalmazása révén elért megtakarítások bőven kárpótolnának azért, hogy a gépekbe fektetett tőke az év egy tekintélyes részében kihasználatlanul hever. A mintaképpen bemutatott gazdaságnál például 1888—1921-ig terjedő idő alatt sikerült a géperőnek fokozottabb alkalmazása révén búzánál a munkaköltségek 36%-os, a rozsánál 28%-os csökkentése mellett a terméseredmények értékét 62, illetve 64%-kal emelni. Különösen kedvezőek az eredmények a takarmányrépánál, ahol a munkaköltségek 38%-os csökkenésével a termés hozam értékének 119%-os emelkedése áll szemben. Ugyancsak ide tartozik az a törekvés, amely az állati munkaerőnek gépmunkával való csökkentését kívánja elérni. Szerző szerint például a szántógépek használata már az aránylag kis, körülbelül 40—75 hektárnyi birtoktesten is célszerű. Véleménye szerint minden

10 hektárnyi szántóföldterületre egy lovat számítva, ennek a loállománynak motorekkel való helyettesítése esetén az eddigi helyzettel szemben ilyen módon még 247.5 millió márka volna évenként megtakarítható. Itt említenők még azok a fejtegetések is, amelyek a vadvízlecsapolásoknak, illetve az ármentesítési munkálatoknak tulajdonítanak a termőterület növelésénél nagy jelentőséget.

Az üzemtant fejtegetéseket kiegészíti azoknak a teendőknek a tárgyalása, amelyek a birtokpolitika területére tartoznak, illetve a belső kolonizáció (földreform) várható hatásairól szólnak. Különös fontosságot ad ennek a kérdésnek az a körülmény, hogy ezeknek az intézkedéseknek a révén egyrészt a városba özönlő munkástömegeknek a mezőgazdaság körében való visszatartja, illetve a mezőgazdasági munkáshiány megszüntetése, másrészt pedig az ipari munkanélküliség csökkentése látszik elérhetőnek. A nagyobb birtoktestek megnyirbálása ezenkívül még a földbirtokosok tehermentesítésének az ügyét is szolgálhatná, a földreform során elidegenített birtokrészekből befolyó vételárak révén. A földreform pénzügyi lebonyolítását illetőleg sajnos, nem hallunk újabb, egészségesnek látszó javaslatokat, itt is az állam segítségének bevonását halljuk emlegetni, mely többek között a jelenlegi tényleges és a mezőgazdasági termelés által elbír (5%) kamatterher közti különbség átvállalásából állana.

A dolgozatok befejező része azokat a javaslatokat tartalmazza, amelyek alkalmasoknak látszanak: a német termelvények részére újabb piacokat nyitni. Ezek közül a fontosabbak: erőteljes gyarmatosító tevékenység, ami nem szükségképpen veendő politikai, hanem inkább gazdasági (nyersanyagot termelő országok industrializálása) értelemben. Ezt kiegészítené egy olyan propagandisztikus irányú tevékenység, amely a német áruk jó hírvének emelését célozná. A hazai viszonyokat ismerve, nem minden érdekesség nélküli az egyik szerzőnek az a megjegyzése (168. oldal), amely azt hozza fel, hogy a hollandi konkurrencia azért képes a németet elnyomni, mert a hollandusok — a németekkel ellentétben — nagyon ügyelnek az áruk csomagolására, illetve csakis a legjobb minőséget bocsátják külföldre.

Mint a fentebbiekből kitűnik, a publikált pályamunkák a Németország önellátására irányuló törekvéseket nem tartják kilátástalanoknak s ennek a célnak az elérésére részint az üzemtan, részint a birtokpolitika területére tartozó javaslatokat tartják célravezetőnek. Az előbbi kategóriának egyik fontos kiegészítő részét képezik azok a proposíciók, amelyek egyrészt a táplálkozási viszonyoknak a vegetárianizmus irányába való eltolódását, illetve egyes cikkek (dohány, szesz) fogyasztásának a redukálását kívánják, hogy az ily módon felszabaduló termelési energiák más irányban legyenek felhasználhatók.

A felhozott üzemtani érvek elbírálása itt csak egészen általános keretek között mozoghat és inkább a dolgozatoknak általános közgazdasági vonatkozásaira kívánunk tekintettel lenni. Némileg aggályosnak látszanak például azok a fejtegetések, amelyek a húsfogyasztás csökkentésének lehetőségét tárgyalják. Így például maga az egyik szerző is hoz fel adatokat arra nézve, hogy Németország fejenkénti húsfogyasztása, a háborút megelőző 1813—1913-ig terjedő 100 év alatt megnégyszereződött, ami bizonyára az iparosodással és a városi életmóddal van összefüggésben, s így nem látszik valószínűnek, hogy a fejlődésnek ez az iránya egy csapásra megfordítható lenne.

Ettől eltekintve nem lekicsinylendő, de a szerzők által egyáltalában nem tárgyalt problémát jelent itt az a kérdés is, hogy a húsfogyasztás lényeges megcsappanása esetén mi legyen a húsiparban foglalkoztatott munkásokkal, illetve a beruházott tőkékkel? Ehhez hasonló, de lényegileg

talán súlyosabb probléma — s erről szintén nem hallunk magyarázatot — az, hogy mi módon tudnak majd elhelyezkedni azok a mezőgazdasági munkások, akik a gépmunka elterjedése révén felszabadulnak? Ez a kérdés annyival súlyosabban esik a latba, mert a statisztikai adatok azt mutatják, hogy a német mezőgazdaságban foglalkoztatott napszámosok száma 1907-ben csak 714.271, 1925-ben pedig már 907.054 volt. A tendencia tehát emelkedő.

Ha tehát üzemtani szempontból az önellátás lehetősége biztosítottnak is látszik, az említett összefüggések révén az utolsó szót — a dolgozatok beállítása szerint—a földbirtokreform kérdésének a miképpen való megoldása van hivatva kimondani.

Azonban ennek a munkának — legalább is a kellő keretek között való — keresztülvitele szerzők szerint is egyelőre leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. Jelenleg még az a helyzet, hogy a földbirtokreform jelentőségének elbírálását a pártpolitikai viták teszik lehetetlenné. Végeredményében tehát a matematikai talajon elinduló fejtegetéseket az a veszély fenyegeti, hogy az utópisztikus találgatások mezejére südanak, pedig a szerzők minden ilyen eltévelyedéstől láthatólag meg akarják védeni magukat, legalább is erre enged következtetni az, hogy rendkívül sűrűn alkalmaznak statisztikai adatokat, amelyeknek halmozása pedig nem mindig éri el a kívánt hatást. Ha az összes következtetéseket nem is mernénk magunkévá tenni, nem tagadhatjuk el, hogy a dolgozatok több érdekes részletet tartalmaznak, így magyar szempontból is kíváncsoknak tanulságok, mert hiszen nálunk is egyre jobban terjed az a felfogás, hogy a jelenlegi értékesítési válság leküzdése részint az üzemek racionalizálása révén, részint pedig az eddigi termelési irányok megváltoztatásával volna elérhető. Mi a magunk részéről az ismertett dolgozatoknak hasznosságát nem abban látjuk, hogy konkrét és a megvalósíthatás lehetőségével kecsegtető programot adnak, hanem abban, hogy nyomatékosan hívják fel a figyelmet az üzemtani kérdések fontosságára, mert joggal állítható, hogy az adott helyzetben ezek a problémák tekintendők a magyar agrárpolitika egyik legfőbb pillérének is.

BERNÁT GYULA

KÖNYV A FALU SZEGÉNYEIRŐL ¹

OLÁH GYÖRGY könyvének egyes fejezetei régi ismerősök, mert azokat a *Magyarság* című napilap 1928 évfolyamában olvastuk. Annak dacára, hogy e cikkek legtöbbje külön egész, összegyűjtve és könyvalakban kiadva szorososan egybetartoznak. A cikkíró végigvezet minket Csonka-Magyarország különböző helységein és saját megfigyelései alapján mutatja be falusi népünk szívveltépő nyomorát: a kisújszállási zsellérek tuberkulózis-bacillusokat termelő putrijait, a messiásváró ceglédi nincstelenek kába reményeit, akik az öreg Ferenc bácsiban Rudolf trónörököst gyanítják, a vasárnap is éhbérért dolgozó mosondarnói szegények húsvéti ünneplését, a kiskanizsai földigénylők keserves csalódását, akik a várva-várt földekről keserves tusakodás után lemondani kénytelenek, mert a vállaikra nehezedő terhek súlya alatt összeroskadnak, a sátoraljaújhelyi végek lakóinak gyászos vergődését, akiknek szájából Trianon vette ki a mindennapi kenyeret, végül az önérzetes szentesi kubikusokat, akik vármegyéről vármegyére

¹ Oláh György, Hárommillió koldus, Miskolc. 1929. Fenti cikk érdekes véleményeivel szemben lásd a két következő cikket.

bandukolva keresik az igényeiknek megfelelő munkabéreket, mert nem hajlandók „rossz botot“ csinálni. A szerző több falusi levelet is közöl, amelyek tartalmával igazolni igyekszik megállapításait.

Meleg rokonszenvvel fordul a nincstelének felé: megkapóan ecseteli igénytelenségüket, szörnyűséges nyomoruk elviselésében tanúsított türelmüket, áldozatkész szeretetüket. Az ügynevezett kisgazdatársadalom sokkal szigorúbb bírálatban részesül; a szerző, bár kalapot emel kiváló tulajdonságai előtt — arra a megállapításra fanyalodik, hogy „nincs a földön a vagyonnak ilyen önzése és szűkkeblősége“, hogy „az ilyen önző ázsiai vagyontömegek még jobban tenyésztik a másik szélsőséget, a parasztproletáriátust“, hogy „sehol sincs oly nyomorult sorban az udvaros, a cseléd, mint azoknak a magas, gögös, hétablakos, lezárt zsalus gazdaportáknak végében, sehol sincs a földmunkásnyomornak az az egész züllött fajtája, mint ahol a városi tanácsban csupa százholdas gazda ül“. „Igen sok helyütt a jobbágyság tér vissza az országba, de a réginél szörnyűbb formában, mert a nemesúri hatalmat hat-nyolcholdas gazdák gyakorolják.“

A szerző szerint „a marxista szocializmus sohasem fog uralomra jutni a magyar falun, helyette azonban, ha a viszonyok nem változnak, egy másik, sokkal veszélyesebb forradalmi paraszturalom jöhet el. A falusi szegénység sokáig bírja mozdulatlanul, évekig eljár egyetlenny széttágult, rongyos, megkövesedett csizmában, de ha egyszer ledobja, messzire hajítja el. Ha egyszer itt egy parasztmozgalom győzedelmeskedik, az ijesztő lesz. Sokkal ijesztőbb egy szociáldemokrata uralomnál, mert az a saját rétegétől felfelé kommunizmust fog hirdetni és nyers kapitalista ösztönökkel, állati egyszerűséggel fog égetni, pusztítani, rabolni mindent, ami nem az ő osztályának tulajdona. Osztály uralom lesz az, de nem céltudatos, nem szervezett. Kiművelt fők nélkül csak az Ösztön erejére támaszkodik majd, felgyújtott kazlak, rombadólt kastélyok, Tiszába dobott műkincsek fogják jelezni uralmát, mint Sztambulinszkyék győzelmét. Csakhogy Sztambulinszkyék országában kevesebb volt a kastély“, — mondja erősen nekieresztett fantáziával.

A könyvecske vége felé szerző az ország egyik főispánjához fordul, akinek megyéjében szerinte az általános nyomor fokozódásával hogyan csökken az államhatalom tekintélye, hogyan terjednek a kommunista szólamok, majd így folytatja:

„Nem arra kérem Méltóságodat, hogy egyik vagy másik társadalmi réteg pártjára álljon és ítéletet próbáljon hozni egy olyan pörben, amelyben egyik oldalon sincsen teljes igazság, csak végtelen emberi önzés mindkét részről. Nem arra kérem, hogy most fejjel menjen neki a gazdagoknak, a nemzet és nemzetgazdaság nagy kárára lassanként mindent felfaló nagybankoknak, csak hallgassa meg néhány adatomat... és gondolkozzék rajta:

Az 1920-as népszámlálás szerint egymilliónyolcvanezer százholdon aluli kisgazda volt ebben az országban, hétszázötvenhétezer mezőgazdasági munkás, kétszázhuszonezer gazdasági cseléd és harmincháromezer feles vagy harmados földművelő.“

Ezekből az idézetekből nyilvánvaló, hogy a szerző, ha túlozva is, a honáért aggódó hazafi becsületes szándékával nyúlt a tollhoz, hogy a keresztény közvélemény figyelmét a falusi nincstelenségre s annak előre látható következményeire felhívja.

Más kérdés azonban, vajjon a könyvecske célját el is éri-e, lesz-e ennek valami haszna? Mert az, hogy a falusi nincstelének helyzete maholnap elviselhetetlenné válik, ma már köztudomású dolog, amelyet tagadásba venni hiábavaló dolog volna. Viszont az is bizonyos, hogy ha erről a fővárosi intelligencia tudomást is vesz, az az adott helyzeten nem változtat semmit, mert ezen a fővárosi proletárintelligencia legjobb akarattal sem segíthet. Bár a magam részéről Oláh György előtt kalapot emelek, hogy a falusi nyomorúság kérdését nyilvánosság elé vitte, mégis azt hiszem, hogy az ő megértő szeretete és hazafias buzgósága mellett az ügynek jobb szolgálatot tett volna, ha ehhez a kényes kérdéshez tudományos módszerrel nyúl és célját nem a zsurnalisztika efemer eszközeivel próbálja elérni. Mert nem szabad felednünk, hogy hazánk szomorú világpolitikai helyzete mellett az ilyen röpiratszerű füzetke esetleg sokkal többet árthat, mint amennyit

használ. Ezt a szerző maga is érezte, amikor beismeri, hogy „a ma annyira kiéleződött szociális szélsőségek a Trianon ellen induló harcra is végzetesek. Nagy-Magyarország minden nemzetisége földműves parasztnép. A határokon túlra szorult magyarság és székelység zöme is parasztság. Ezeknek a tömegeknek a békerevízióban való részvétele sokban függ attól, milyen idehaza a parasztság a földmunkásréteg sorsa“.

Ezzel természetesen eszem ágában sincs struccpolitikát ajánlani és hogy a problémák elhallgatásával keltsük azt a látszatot, mintha azok a világon nem is volnának.

Szerintem a legfontosabb teendő az volna, hogy egy hozzáértő becsületes ember Csonka-Magyarország szociális helyzetét, a rendelkezésére álló statisztikai adatok lelkiismeretes feldolgozásával, minden szépítés nélkül feltárja és a bajból kivezető utakat, amennyire lehet, megjelölje.

Legyen szabad ez alkalommal falusi megfigyeléseim alapján néhány megjegyzést kockáztatnom, hátha valaki hasznukat veszi.

Mindenekelőtt számoljunk le azzal a mérőben téves beállítással, mintha Csonka-Magyarország az adott gazdasági viszonyok között maximális felfevőképességét még nem érte volna el. Ahhoz kétség sem fér, hogy Magyarország abszolút népsűrűsége nem túhnagas, ha a lakosság számát a terület négyzetkilométereivel egyszerűen elosztjuk, mert hiszen a számtani művelet eredményeképpen ma még 100 lakos sem esik egy négyzetkilométerre. Sajnos azonban, ez a matematikai művelet forma szerint igaz, de lényegében mérőben téves. Ha tudniillik tény, hogy Csonka-Magyarország kerekén 16,000.000 kat. hold területének mintegy fele közép- és nagybirtok, amelyen — a jogi személy tulajdonosokra is figyelemmel — csupán néhány ezer birtokos él gazdasági alkalmazottaival és cselédeivel, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az országnak ezen a felén viszonylagosan igen ritka a népesség és csupán a másik felén ijesztően sűrű, sűrűbb talán, mint erősen industrializált államokban.

Erről bárki meggyőződhetik, ha a Dunántúl községről községre kocsizik. Az út beláthatlan mezőkön vezet keresztül, amelyek egyhangúságát csak itt-ott szakítják meg kisebb-nagyobb bérestanyák; a messze elnyúló láthatáron élőlény nem mutatkozik. Ha faluhoz közeledik azonban az ember, megdöbbenve látja, mily csekélyke még a legnépesebb falu határa is, mily apróra vannak feldarabolva a falusiak földcsekkéi és önkéntelenül azt kérdezi magától: hogyan lehet józan ésszel, becsületes lélekkel azt állítani, hogy Csonka-Magyarország és különösen a Dunántúl nem túlnépes, amikor maholnap egy-egy családra átlag még másfél hold sem fog jutni?

Arra vallanak ezek a tények, hogy az úgynevezett szociális probléma ma a falun nem mesterséges izgatás eredménye, nem szocialista pártkérdés, mint például a Nyugat városaiban, hanem a helyi túlnépesedés szükségszerű fizikai következménye; nyilvánvaló tehát, hogy ezt a problémát párt? programokkal, ígéretekkel, prédikációval, ráolvasással megoldani nem is lehet. A falusi szegénység elkeseredésének, az úri osztály iránt táplált ellen-szenvének oka nem a fejekben van, hanem a gyomrokban; ha akorgó gyomrok jóllaknak, minden baj magától megszűnik. Teljesen igaza van Oláh Györgynek, amikor azt írja: „A földmunkás nem gyűlöli a kapitalista társadalmi rendet, hiszen igen közel van ehhez a rendhez és legfőbb törekvése az, hogy ő maga is bizonyos fajta kapitalista lehessen.“

De hát van rá egyáltalában mód, hogy a túlnépesedés e formája kielégítő megoldást nyerjen? Ez hazánkban a kérdések-kérdése, a jövő, még pedig a legközelebbi jövő legfontosabb és legégetőbb problémája, az a rettenetes gond, amely minden előrelátó hazafi lelkére óriási teher gyanánt nehezedik, amelytől, ahogy Keleten mondani szokták, „a megszületett gyer-

mek is megőszülne“, ha e probléma szörnyű horderejét fel tudná fogni.¹

Sok jóindulatú, derék, becsületes emberrel közöltem aggályaimat az előbb vázolt értelemben vett túlnépesedés várható következményeit illetőleg. Egyesek szótlanul meghallgattak és vállaitkat vonogatták, mások sztoikus flegmával azt felelték: „Mundus se expediet; nyomorúság mindig volt és mindig lesz, a dolgokat nem szabad túlkomolyan venni!“ Az igazat megvallva, irigylem az ilyen flegmatikus emberek nonchalance-át, mert akarva, nemakarva előre látom azt is, hogy a megélhetési viszonyok már a közeljövőben még rosszabbra fordulhatnak.

Magyarország szegény agrárállam; külkereskedelmi mérlege ma csaknem kizárólag mezőgazdasági termékeinek exportjától függ. A tengerentúli verseny és a szomszédos államok védővámjai a kivihető élelmiszerek nagy részét a csonka ország határain belül tartják, ez azonban a külkereskedelmi mérlegre hátrányos és a külfölddel szemben eladósodásunkat növeli, állami hitelünket hátrányosan befolyásolja.

Ehhez járul még más nehézség is. Könnyű előrelátni, hogy a latifundiumok egyre kevesebb embernek adnak megélhetést, egyszerűen azért, mert a nagybirtokos mezőgazdák külföldi példára, akarva-nemakarva (a szociális belátásuk nemakarva) egyre jobban és jobban gépüzemre térnek át és így egyre kevesebb és kevesebb cselédet fognak foglalkoztatni. Hiszen vannak már most is uradalmak, ahol a cselédházak egy része üresen áll. Hol fog ez a sok fölösleges munkaerő megélhetést találni? Időközben a sok törpebirtok még jobban felaprózódik és maholnap senkinek emberi megélhetést nem nyújt. Szinte restelli az ember ezeket a primitív megállapításokat papírra vetni. És mégis, hányán vannak, akik e brutális igazságok elől elzárkóznak?

Hiszem és vallom én is, hogy mundus se expediet, csak tartok tőle, hogy ebben az „expediet“-ben nem lesz köszönet. Ha a politikusok a liberális *laissez faire*, *laissez passer* kényelmes álláspontjára helyezkedve a falusi társadalom ösztöneire bízzák a hínárból kivezető út meglelését, az ország kisbirtokos felének túlnépesedésproblémája feszültségéből csak két módon engedhet: erőszakos, robbanásos úton, esetleg a nagybirtok kisajátításával, vagy békés eszközökkel, a neomalthusianizmus elveinek gyakorlati megvalósításával, vagy más eufemizmussal: „a születések racionalizálásával“.

Az első megoldási mód dolgában tekintetbe kell vennünk a kiegyezés korának, hogy úgy mondjuk, primitív politikai viszonyait. Magyarország politikai tragikuma ugyanis az, hogy a 67-es kiegyezést követő korszak sajnálatos következményeképpen a pártok váltógazdaságának eszméje a gyakorlatban érvényesülni sohasem tudott. Hazánkban a kormányok válsága rendszerint tisztán személyválság; az uralmon levő párt végleges maradásra rendezkedett be s ezzel akarva, nemakarva az egész nemzet válságát készíti elő, mert abban a pillanatban, amelyben kiélte magát, az államhatalommal és a társadalommal való szoros kapcsolata következtében e kapcsolatok erőszakos megbomlása oly megrázkódtatásokat idéz elő, amelyek az egész nemzetre veszedelmesek, annál is inkább, mert hazánkban a pártok válságai a legkritikusabb időbe esnek, következésképpen az egész nemzet krízisének szimptomái.

Amennyire a falusi nép mostani hangulatát ismerem, nem tudom elképzelni, hogy a nincstelenek esetleges földosztó demagógia ígéreteinek sokáig ellen tudjanak állni, már csak politikai gyakorlatlanságuk miatt sem.

¹ V. ö. báró Kornfeld Móric, Magyar Szemle 1927 I. 25. oldal, hol ez a kérdés először van világosan felállítva.

A lakosság a legtöbb esetben egyes képviselőkhöz személy szerint ragaszkodik, az egyes pártok programjával azonban alig törődik. Ilyen körülmények között nem lehetetlen, hogy valamikor megtörténhetik, hogy a polgári pártok erősen háttérbe szorulnának és az újabb földreform szakszerűség nélkül, termelési érdekek rovására bonyolódna le.

A spontán evolúciónak másik, előbb említett módozata „a születések racionalizálása“, már jelentkezik. Jellemző, hogy itt-ott faluhelyen a törvénytelen születések száma erősen visszaesőben van, sőt helyenként teljesen megszűnt, ugyanakkor azonban a törvényes születések száma is csökken. A baj kezdetben főleg a protestánsok között pusztított, újabb időben azonban már a katolikusok sorait is erősen ritkítja. A lelkészkedő papság emberfölötti erővel küzd ezen endemikussá váló erkölcsi kór ellen; minden hiába! Itt már metafizika alig segíthet; egy falat kenyér szebben szól a legékesebb prédikációnál.

De most már befejezésül azt kérdezzük és azt kérdi mindenki: minek kellene történnie, hogy a valamennyiünket fenyegető bajok be ne következzenek. Ha e kérdésre őszinte választ várunk, mindenekelőtt szakítanunk kell minden politikai hipokrizissal, kába önámítással, a kellemetlen tényállás előtt tiszteletteljes „hapták“-ba kell vágnunk magunkat.

A tényállás az, hogy csonka országunk egész társadalma súlyos harcot vív már nem is a jövőért, hanem a megélhetésért és ebben a harcban sok, múltból átörökölt vagy külföldről átvett, de nálunk vadhajtásokat hozó gazdasági intézmény és társadalmi berendezkedés gátolja.

1848-ban a magyar nemesség, okulva a két esztendővel azelőtt lezajlott galíciai parasztlázadás tanulságain, maga mondott le előjogairól és jobbágyait fészabadította.

Ilyesmit vár ma is a nemzet azoktól, akik az előnyöket megfelelő terhek nélkül élvezik. Ha nincs bennük belátás, akkor az államhatalomnak, a társadalom eleven erejének, a veszedelmes időpontban előbb-utóbb felbukkanó nagy, nemzetmentő szervezőnek kell őket erre kényszerítenie. Csak az egymásrautaltság, a szolidaritás felismerése menthet meg bennünket, a kölcsönös engedmények, amelyekre elsősorban azok kötelesek, akiknek van miből engedniük.

Aki ezt az eredményt eléri, valóban számíthat majd az utókor hálájára.

KMOSKÓ MIHÁLY

A FALU VÁLSÁGA

– Epilógus Oláh György könyvéhez –

A VÁROSI, különösen nagyvárosi ember a faluról rendszerint egész téves képzeteket táplál magában. A falut többnyire csak két vonatkozásban ismeri: kirándulásokból és vidéki rokonlátogatásokból. Egyik alkalom sem olyan, hogy akár megbízható tárgyismerethez segítené, akár megértést, rokonszenvet váltana ki belőle a faluval szemben. A hétvégi kirándulás — történjék bár gyalogszerrel, turista módra, vagy előkelően, gépkocsival — csak futó benyomásokat kelthet; a mellett alkalmat ad arra, hogy a városi és falusi ember között érdeksúrlódások keletkezzenek; a kiránduló nem képes például annak megértésére, hogy a falusi miért kér aránylag magas árat a városi ember szerint munka, megmunkálás nélkül

termő gyümölcsért, miért kell bizalmatlannak lennie minden, portáján bekopogtató idegennel szemben. Nem sokkal jobb azonban a rokonlátogatások révén elért eredmény sem, különösen, ha úgy a befogadó gazda, mint a látogató a magasabb társadalmi osztályokhoz tartozik: ebben az esetben ugyanis a vendéglátó háziasszony minden erejét megfeszíti a végből, hogy a pesti rokont vagy barátot — bármily megerőltetés árán is — a magyar vendégszeretet összes vívmányaival kápráztassa el. Az eredmény nem is marad el: a jámbor vendég elhiszi, hogy a magyar falu az Ószövetség tejjel és mézzel folyó Kánaánja, nem veszi észre, hogy milyen szakadékok mellett haladt el behunytt szemmel.

Ilyen körülmények között a városi olvasgató, vagy akárcsak újságolvasó közönség körében igen vegyes érzelmeket váltanak ki azok a cikkek, újabb könyvek, amelyek a falu nyomorával, a mezőgazdasági munkások és a zselérek ijesztő helyzetével, a malomalatti vagy kovácsműhelybeli izzó hangulattal foglalkoznak. Úgy érzi az olvasók egy része, hogy biztonsági érzésétől fosztják meg és olyanok szenvedéseit tárják fel előtte, olyanok mellé akarják odaállítani, akik neki ellenszenveseek, akiket nem ért meg. Azt már nagy nehezen megszokta, hogy a városokban és bányatelepeken olyan munkástömegek élnek, amelyek előtte idegen világnézetnek hívei és a polgári társadalom rovására is törekszenek anyagi érdekeik, politikai célkitűzéseik megvalósítására; valahogy belenyugodott abba, hogy ezekkel a munkástömegekkel fenn kell tartani a békét engedmények árán is (nálunk a legtöbb úgynevezett intelligens ember a szociálpolitikát még mindig nem szükséges kormányzati eszköznek, örvendetes fejlődési foknak, hanem kényszerű megalkuvásnak tartja), mert különben forradalmi kirobbanás jöhet. Ha a városi és bányatelepi proletáriátussal szemben ez is az álláspontja a felsőbb osztályokhoz tartozó átlagembernek, teljesen elutasító magatartása a falusi szegényemberrel szemben. Hogyan? El akarják rabolni azt az illúziót, hogy legalább a falu boldog és alapja nemcsak a társadalmi békének, hanem a dolgok 1918 előtti rendjének? El akarják hitetni vele, hogy a falusi ember küszködik, nyomorog, holott ő látta, milyen jól él, mennyire kiaknázza termelői mivoltát? Neki akarják magyarázni, hogy a falun bajok vannak és a kisemberen segíteni kell, holott falusi rokona vagy barátja — földbirtokos, gazdatiszt vagy tisztviselő — csak rosszat beszélt neki a falu lakosságáról!

Ez a falu problémájának egyik legnehezebb mozzanata. Hasztalanul hirdetik hosszú évtizedek óta lelkes, előrelátó férfiak, ezeknek egymást felváltó sorozata azt, hogy a faluval foglalkozni, a falut szeretni kell, hiába jelennek meg ily irányú cikkek, tanulmányok, őszintén be kell vallanunk, hogy mindennek édes-kevés gyakorlati hatása volt a legutóbbi időig. Nem volt pedig nagyobb eredmény nemcsak azért, mert legtöbb kormányunk 1867 óta — egyes, főleg bizonyos rétegeket érintő termelési érdekektől eltekintve — a faluval, a falu fejlődésével szemben színvak volt; a jelenség igazi magyarázata az, hogy a vezető rétegek — még a vidékiek egy része is — kellő megértést nem tanúsított, sőt határozott ellenérzést mutatott a falusi tömegekkel szemben és ebben hallgatag támogatásban részesült a városi proletáriátus részéről is, amely — minden újságszólam ellenére — a fogyasztás kérdésében e „burzsujok“ mellé állt a paraszt-termelővel szemben is, aki nemzeti érzése és vallásossága miatt különben sem volt a városi munkásság vezetői előtt túlságosan rokonszenves.

Tudom, hogy súlyos és valószínűleg vitát előidéző vádat hangoztatok akkor, amikor azt állítom, hogy a vezető rétegek egy része a falusi tömegekkel szemben ellenérzéssel viseltetik vagy legalább is csekély megértést tanúsít. Igen könnyen meggyőződést szerezhet azonban erről bárki, ha

összehasonlítja a „rossz fiúk“, az ipari munkások érdekeit szolgáló szociálpolitikai, társadalombiztosítási, egészségügyi, művelődési intézmények mérvét, működését a földműveslakosság hasonló berendezéseivel. Milyen hatalmas, erős tevékenység ott, és — a vezetők minden jó akarata mellett — milyen szegényes eszközök, félénk tapogatózás itt. Bizonyos nagyítással azt lehetne mondani, hogy az ország lakosságának mintegy kétharmadát: a földműveslakosságot jóformán kizártuk még annak a szociálpolitikának áldásaiból is, amelyre csonka országunk képes. Ez körülbelül minden külföldi olyan szakértőnek a nézete, aki viszonyaink tanulmányozásába belemert.

Vádam súlyát tompítja az, hogy a vezető rétegek csupán egy részénél látom én is a „parasztgyűlölet“-et és ezeknek is némi mentségük, hogy viszont a faluban — legalább is igen sok faluban — évszázados félreértések és bizalmatlanság miatt határozott „úrgyűlölet“-et látnak, olyanokkal szemben is, akik erre igazán nem szolgáltak rá. Hála Istennek, a felsőbb osztályokban nagyon sok olyan egyén van, aki szereti a falut, érte él és segítene mindenkin. Nem mellőzhetem azonban annak megállapítását, hogy ezek közül is sok követ el taktikai hibát, modorbéli elcsúszást. Szereti a falut, a falusi embert, de úgy, hogy ő mindig felette maradjon, kegyet gyakoroljon. Igen kevés azoknak a száma, akik hajlandók a falu társadalmába beolvadásra, a falusi szegény emberrel, mint egyenrangú tényezővel való tárgyalásra.

A falu lelke pedig gyökeresen átalakult. A helyzet teljes félreismerésére vall azoknak az igyekezete, akik a régi világot, tekintélyek helyreállítása címén az „úrtiszteletet“, a birtokviszonyok rögzítését akarnák a falura kényszeríten. A négyesztendős háború szenvedései a fronton és itthon, a háborús helyzetek, amelyek áldozatokat igényeltek a legkisebbtől is és a Piave mellett esetleg öt emelték a század vagy szakasz élére, a két forradalom kitörölhetetlen nyomot hagyott és élesebben választ el történeti korszakokat egymástól, mint a szatmári béke. Ebben a lelki átalakulásban — amelynek vannak rossz, de vannak jó oldalai is — látom a falu nagy problémáját és nem a fenti ismertetésben Kmoskó Mihály által előtérbe helyezett gyomorkérdésben.

Szó sincs róla, ez is fontos, sőt adott esetben döntő jelentőségű is lehet. EGYMAGÁBAN azonban nem adja a jelenségek magyarázatát, mint ahogy nem egyedüli nehézség a Kmoskó Mihály által oly találóan és eredetien kifejtett relatív túlnépesség a kisbirtok területén és relatív gyér népesség az uradalmakban.

Elmulasztottuk azt, hogy a földreformot a század elején, a pénzbőség idején hajtsuk végre és most olyan földreformra kellett fanyalodnunk, amelynek hibáit megalkotói is tudták. A reform végrehajtása is olyan volt, hogy a „megváltást szenvedettek“ esetleges rosszakarata vagy ügyessége, önzése a törvény hézagain átbújhatott. Még mindig vannak, akik nem bírják belátni azt, hogy Közép-Európában ilyen terjedelmű latifundiumok nemcsak a nemzet, hanem a tulajdonosok érdekében sem tarthatók fenn; hogy ezek is jobban járnának, ha kisebb birtokon intenzívebben gazdálkodnának, forgótökéhez jutnának. Agrárpolitikai fantaszták állíthatják azonban csak azt, hogy a nagybirtokrendszernek máról-holnapra való teljes megszüntetése egyszerre véget vetne a falusi nyomornak és kenyeret adna a most még csak szűkölködő, de nem nyomort szenvedő mezőgazdasági munkásnak. Különbösen is Oláh György is megállapítja azt, — amit előtte már Návay Lajos, Szeberényi, Ecsedi megláttak — hogy legrosszabb a helyzete a mezőgazdasági munkásnak ott, ahol nincs nagybirtok, hanem 100—200 holdas nagygazdáké a határ.

Jó szolgálatot tesz, aki ezekre a problémákra rávilágít és ezért jó tett, nemcsak jó könyv Oláh Györgynek sok adatot tartalmazó, izzó fajszeretettől hevített, nagy szociális érzékről tanúskodó cikksorozata.

Oláh György nem ad azonban határozott feleletet a megoldás tekintetében. Ez hiba, mert annak, aki mocsárba vezet, kivezető utat is kell mutatnia.

Bírálat szűk keretei nem alkalmasak falufejlesztési program kifejtésére. Néhány eszmét azonban itt is fel lehet vetni.

A falu lelki válságának legjobb levezetője az lenne, ha a vezető osztályok teljesen leszállnának önként a piedesztálról és egybeforrnának a falu többi lakosaival. Meg kell szüntetni a gyámkodást a községen és lehetővé kell tenni azt, hogy a falu lakosai teljesen szabadon intézzék saját ügyeiket, a teljes községi önkormányzat vezesse le elkeseredésüket, ébressze felelősségérzésüket, növelje és elégítse ki függetlenségi törekvésüket.

A nyomor azonnali intézkedéseket is tesz szükségessé; nem elég azonban, ha csak az állam vagy a törvényhatóság rendel el közmunkákat. A gazdálkodó, földműves szolidaritásnak is meg kell nyilatkoznia, mégpedig elsősorban azok részéről, akik — akár mint tulajdonosok, akár mint bérlők — nagyobb birtokokon gazdálkodnak.

A bajok hosszú időre szóló csökkentésére — végleges megszüntetését alig remélhetünk — a falusi szegénység szántóra ugyanolyan ütemű és mérvű szociálpolitikát kell bevezetnünk, mint a városi proletariátus számára. Szakítani kell azzal a téveszmével is, hogy a földreform befejeződött; ellenkezőleg most kell kezdődnie az igazi földreformnak, amely a Hortobágy hazug pásztorromantikája és a békési, csongrádi nagy uradalmak pusztái helyébe a termelést, közigazgatást, munkáskezek boldogulását elősegítő falutelepülési rendszert hívja életre, tanyaközségeket létesít a városi határokban — szóval a relatív népsűrűséget levezeti oda, ahol elhelyezkedhetik. Új honalapítás kell, mint IV. Béla idejében. Addig, amíg ez bekövetkezik, erélyes ellenőrzése — még a magánjogokba való újabb behatolás árán is — a mezőgazdasági munkások munka- és jogviszonyainak. Ezt persze kinevezett — tehát helyi hatalmasságoktól független — vagy legalább demokratikusabb alapon választott közigazgatási tisztviselői kar jobban, könnyebben végezné.

Mindehhez átgondolt program kell, minden energiának ezen legnagyobb nemzeti cél szolgálatába állítása, ami nélkül nincs jövő. Mert: ha nem szüntetjük meg a falu lelki és anyagi válságát, elveszítjük az alapot az újabb ezredévre.

WEIS ISTVÁN

A MAGYAR SZEMLE FALUSZÁMA

A Nemzetközi Falufejlesztési Kongresszusnak budapesti ülését a Magyar Szemle felhasználta arra, hogy a magyar falu problémáit egyfolytában, összefoglalóan áttekintse. Falusi, agrárlakosságunk a mai Magyarország népességének kereken felét teszi ki; ez a szám magában véve is megmagyarázza a falu problémáinak nagy nemzeti és állami fontosságát. Örömmel jelenthetjük, hogy e kérdéseket csupa szakértő, a falusi nép viszonyait közelről ismerő agráríró feldolgozásában hozhatjuk, akiknek megbízható adatait figyelmébe ajánlhatjuk olvasóközönségünknek.

Ez alkalommal legyen szabad a mai aktualitásokkal kapcsolatban egy megjegyzést tennünk. Földművelőlakosságunk nehézségei kétségtelenül nem mai eredetűek. Mint a társadalom és gazdasági élet minden terén, itt is organikus fejlődéssel van dolgunk: a bajok nem ma születtek és nem is intézhetők el egyetlen rendelkezéssel, egyetlen jóakarat gesztusaival. Birtokbeosztásunk ősi fejlemény, melynek nagy nemzetfenntartó múltja volt századokon át és ennél fogva sorsával a magyar társadalom

legnagyobb kenyérkérdései is össze vannak kapcsolva. A földmunkások, a 4—5 holdjukon megélni alig tudó kisbirtokosok kérdése sem maszülített probléma. Mind- ezt átvettük régi korszakokból, s legközelebről az 1918 előtti Nagy-Magyarországtól, melynek valóban elég anyagi ereje lett volna e problémának megoldásán dolgozni, ha azon dolgozni — akart volna!

Most tehát, egyrészt az általános európai depresszió alatt, másrészt csonka területünkön, ahol az új viszonyok közt szükséges gazdasági áthelyezkedést nem tudjuk magunktól elég gyorsan végrehajtani, mindezen nehézségeket sokkal égetőbben érezzük és az, ami korábban csak akadémikus diskuszió tárgya volt, ma már mind-nyájunk napi kenyérkérdése lett. Itt két dologtól kell józan, politikai szenvédeletől és céloktól el nem vakított közönségünknek óvakodni. Az egyik, hogy az organikus fejlődés félreismerésével el ne higyjük azt, hogy ezek a nehézségek csak a mai korszak szülöttei, amelyek tehát eliminálhatók volnának egyik napról a másikra, bizonyos vezető körök egyszerű kicserélésével. Ezt ma sokan szeretnék elhittetni és a távoli szemléltre kissé primitív hatással van, mikor a ma gazdagondjait az elmúlt nemzedék emberei vágják naponként is a mai nemzedék fejéhez, azok tehát, akiknek az 1918 előtti, alkotásra minden anyagi eszközzel rendelkező korszakban talán meg lett volna a lehetőségük arra, hogy az akkori bajokon változtatva, az akkori gazdagondokkal a ma gazdagondjait is megkisebbsítsék. Azt mégis nehéz elhinni, hogy a régi, Nagy-Magyarország minden alkotási lehetőségét kimerítette Darányi Ignác agrárpolitikája és hogy e kitűnő agráralkotónk munkáin kívül mások is ne tehettek volna valamit például a telepítés, a földreform terén. Ha tettek volna, ma nem kellene a mi elszegényedett, eszközeiben korlátolt nemzedékünknek sürgősen hozzányúlania minden kérdés-hez, — az igaz, ha tettek volna, ma nem is írhatnának oly hatásosan a gazdagondokról, melyek lényegesen kisebbek volnának

A másik, amitől óvakodnunk ajánlatos: az agrárproblémáknak a többi társadalmi osztállyal szemben való kiélezése. Ezen a téren is sok történik ma, amit a társadalom organikus struktúrájának hívei csak sajnálattal vehetnek tudomásul. Egyrészt politikai, másrészt romantikus esztétikai okokból magyarázható például Oláh György fent-ismertett könyvének igen sok túlzása, így magában a címben a Hárommillió koldus, ha nem is victorhugói reminiscencia, kissé olcsó általánosítás, mely éppen jelen számunk második cikkének statisztikai adataiból szállítható le nagyon lényegesen Ilyen dologra mégis csak vigyázni kellene akkor, ha életbevágó kérdések közt akarunk eligazodást nyújtani. A valóságban a könyv meleg szívvvel rajzolja szegény emberek sorsát és hozzájárul azon romantika kifejlesztéséhez, mely néhány év előtt még a kisgazdában, a birtokos parasztnak látta a magyar társadalom alapját s egyúttal ideálját, ma pedig, aktuális továbbfejlődésében, paraszt- és kisgazdaromantikáról áttérve a földmunkásromantikára, előbbi ideáljában csak kegyetlen kizsákmányolót tud látni. A könyvhöz akkor vagyunk igazságosak, ha szerzőjének meleg szíve mellett kitűnő írói készségét is felismerjük, s nem új utak mutatóját vagy társadalmi bajok objektív feltáróját csodáljuk benne, hanem a romantikus író, aki tárgyát nagy művé- szettel nagyítja meg és adatainak csoportosításával a témából, Magyarország egyik társadalmi kérdéséből egyetlen problémát csinál. Mint romantikus írótól azután senki sem fogja tőle rossz néven venni, hogy a bajokból kivezető utat, eszközöket nem is tud megjelölni.

A földmunkáskérdés egy része az agrártársadalom problémájának, s az agrár- kérdés egy része a magyar társadalom kérdéseinek. Ipari munkásságunk, fixfizetéses középosztályunk, kisiparosaink talán kiheverték az 1914 óta egymást követő kríziseket? Vájjon a nemzeti egység szempontjából helyeselhető-e a romantikának bármely alkalmi fajtája, mely holnap talán egy más társadalmi osztályra veti magát, s abban találja a magyar jövő ideálját, s érdekei mellett minden más osztályról hajlandó megfele- kezni. Vájjon nem az osztályok közti mélységek növelését szolgálja-e az, ha valaki gazda- gondok közé sorozza a biológiai kutató intézet fenntartását, holott szaktekintélyek, így Korányi Sándor egyetemi tanár véleményéből (Magyar Szemle III. 300. 1.) megtanulhatná, hogy orvostudomány manapság biológiai intézet nélkül nem művel- hető? Vagy mikor gazdagondnak minősítetik, hogy a tanuló ifjúság külföldre állami ösztöndíjat kap, s még hozzá olyan megokolással, hogy Deák Ferenc, Apponyi Albert, a két Andrássy Gyula, Beöthy Ákos, Ugrón Gábor és más arisztokraták és birtokosfiak soha nem vették igénybe az állam segélyét nevelé- tésük közben, az ő idejükben tehát ezzel is kevesebb volt a gazdagond.

A gazdagond ma több, mint régebben volt, de a gazdagondot szembeállítan más osztályok gondjával, olyan vállalkozás, melynek motívumai bizonyára nem álta- lános nemzetiek.

Örvendünk, hogy a Magyar Szemle faluszámát ilyen motívumoktól menten írták meg szakember-munkatársaink.

A szerk.

MAGYARSÁG ÉS NÉMETSÉG

AZOKKAL a nagy problémákkal, amelyek előtt a magyarság az 1918-ban bekövetkezett európai átalakulás óta áll, soha eleget nem foglalkozhatunk. Ha a magyar politika legfőbb céljai tekintetében meg is van a teljes egyetértés a magyar nemzet összes tagjai között, azokra az utakra és módokra nézve, melyeket e célok elérésére követnünk kell, nézeteltérések is mutatkoznak. Aki lelkiismeretesen foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, az sohasem fog megelégedni azzal, hogy a saját meggyőződésével ellenkező nézeteket egyszerűen visszautasítsa, hanem igyekezni fog annyi elfogulatlansággal, amennyi tőle kitelik, mérlegelni az ellenkező felfogásokat is. Ebben a szellemben akarok foglalkozni azzal a polémiával, amelyre Bleyer Jakab volt miniszter és egyetemi tanárnak a „Magyar Szemle“ februári számában a magyar és német viszony kérdéséről megjelent cikke egyes, a fajvédelem eszméjét szolgáló lapoknak alkalmat adott és amely a magyar-német viszony kérdésén túlmenőleg a Trianon utáni magyar politika néhány alapvető kérdését érinti, olyan kérdéseket, amelyekben semmi mástól, mint a leghelyesebb út megtalálásának őszinte óhajától, nem szabad magunkat vezetnünk.

KÜLPOLITIKAI TEKINTETBEN Bleyer cikke abból a felfogásból indul ki, hogy „Nyugat és Kelet határán a magyarságnak mindig a Nyugatra kellett támaszkodnia, hogy a Kelet politikailag és erkölcsileg el ne nyelje“. Mivel Nyugaton szinte az egész határ mentén a németiség a közvetlen szomszédunk, az említett törekvés ezzel teremtett bizonyos szolidaritást. Hogy ebből a szolidaritásból függő viszony ne keletkezzék, ezért a magyarságnak állandó küzdelmet kellett folytatnia. Minden történeti fordulónál mindig újra és újra kellett rendezni a magyarság és németiség egymáshoz való viszonyát és ennek szüksége most, a világháború után is be fog következni. Bleyer szerint ezt a német-magyar szolidaritást, amelyre mindig szükségünk volt és amelyre szükségünk lesz a jövőben is, ma könnyebb lesz újból megalapozni, mint bármikor a múltban, mert a világháború véget vetett Németország imperialista törekvéseinek, úgyhogy ma már Németország állami törekvései az összefüggő német nyelvterület határán túl nem terjednek. Helyébe lépett a német „népgondolat“, az egész németiség kulturális összetartozásának gondolata, amellyel mint állandó, el nem tűnő és el nem tüntethető ténnyel számolnunk kell. Ez a népgondolat azonban semmiképpen sem áll ellentétben azzal a törekvéssel, hogy a magyarországi németiség mint a múltban, úgy a jövőben is, a leghivebb hazafiassággal ne ragaszkodjék magyar hazájához.

Ennek a felfogásnak vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre az „Előőr“ február 23- és március 2-i számában szenvedélyesen ellenmond. Nem ismeri el a magyarság és németiség közötti érdekszolidaritást a múltban, mert szerinte „az egész magyar történelem egyetlen heroikus önvédelem a némettel szemben“, amellyel a magyarság többet harcolt, mint törökkel és tatárral. Szerinte a németek folytatták a magyarság „pusztítását, irtását, üldözését megszakítás nélkül Világosig, legutóbb pedig a világháború vágóhídjára vitték a szerencsétlen vérefogyott magyart“, akitől végül még elragadták „Burgenland“-ot is. A jövőt illetően is tagadja, hogy a magyarságnak a német nemzetre kellene támaszkodnia. Magyarországnak meg kell óvnia a maga függetlenségét a nyugati német és a keleti orosz imperiummal szemben és ebben a törekvésében szövetségeseiket találhat közvetlen szomszédjainak körén kívül is. Annak, hogy e téren eredményeket érjünk el, — kivált Franciaország irányában — ma éppen németbarátságunk a legerősebb akadálya. Németországgal való kulturális kapcsolatunknak nem kell elszakadniok, taktikai természetű politikai kapcsolatok is elképzelhetők Németországgal, de a magyarok és németek Bleyer által állított sorsközössége szerinte megszűnt.

Ezekben foglalhatók össze Bleyer és Zsilinszky egymással élesen szembenálló felfogásai.

Mielőtt ebben a vitában állást foglalnék, legyen szabad egy általános megjegyzést előrebocsátanom. Ha egyes országoknak egymáshoz való

viszonyát kutatjuk, látni fogjuk, hogy két ország között mindig vannak úgy egybevágó, mint ellentétes érdekek. A dolgok felületes szemlélése mellett mi sem könnyebb, mint kiemelni a párhuzamos érdekeket, elhallgatni az ellentéteseket és így két ország egymásraultalságát bizonyítani, avagy pedig kiemelni az ellentétes érdekeket, elhallgatni a párhuzamosakat és így a két ország közötti közös politika lehetetlenségét megkonstruálni. Az ilyen egyoldalú szemlélet mellett igen könnyen érthető, ha az egyik nézet szerint a magyarság és németiség közötti viszony csupa fény, a másik nézet szerint pedig csupa árnyék. A valóságban a fény és árnyék együtt jár. Bleyer különben ezzel számol is, mert hiszen beismeri, hogy a magyarságnak állandó küzdelmet kellett folytatnia, hogy függőségi viszonyba ne kerüljön a németiséggel.

Hogy mindenekelőtt némileg megtisztítsuk a terepet ama vita részére, hogy a mai Magyarország támaszkodjék-e vagy ne támaszkodjék a németiségre, előbb a múltra nézve kell tisztába jönnünk. Zsilinszky az egész magyar történetet a németiség ellen vívott heroikus küzdelemnek mondja. Ez a felfogás bizonyos mértékben optikai csalódásra vezethető vissza. Azokat a küzdelmeket, amelyeket a magyarságnak Ausztriával szemben folytatnia kellett, nem lehet egyedül a magyar-német ellentét szemszögéből megítélni. A iő.és 17. század vallási harcainak, a 18. és 19. század alkotmányos küzdelmeinek analógiáját majdnem minden európai országban megtalálhatjuk. Ezek a küzdelmek csak a mi speciális viszonyaink folytán nyertek olyan alakot; hogy azok a magyarságnak Ausztria ellen való küzdelmeiként tűnnek fel. Ezek az alkotmányos harcok túlnyomó részükből nem voltak összecsapások a magyarság és a németiség között, hanem összecsapások a régi abszolutisztikus politikai gondolkodás és az újabb alkotmányos és demokratikus törekvések között. Ezeket a küzdelmeket tehát mindenesetre eliminálnunk kell azoknak sorából, amelyekből a magyarság és németiség közötti viszonyra általános következtetéseket akarunk levonni.

Természetesen helytelen az az állítás is, hogy a nőnétek voltak azok, akik „a világháború vágóhídjára vitték a szerencsédén vérefogyott magyart“. Azok a nagy uralmi törekvések, amelyeknek keresztüzébe Magyarország a világháborút megelőző évtizedekben került, egészen közvetlenül fenyegették Magyarországot, úgyhogy saját létérdekeink megvédésére kényszerültünk bele a világháborúba. Szerbia nem német, de magyar területre áhítozott, Románia nem Bajorországot vagy Wesztfáliát, hanem Erdélyt akarta elfoglalni. Az orosz politika nem Németországot, de Ausztria-Magyarország megsemmisítésére törekedett és nem azért támadott meg bennünket, mert a németek szövetségesei voltunk, hanem azért támadta meg Németországot, mert az velünk volt szövetségben és segített nekünk megakadályozni azt, hogy Galícia és a mi rutén földünk az oroszok, Erdély a románok, a Bácska, a Bánát, Horvátország szerblakta része és az osztrák délszláv területek a szerbek birtokába kerüljenek. Az orosz viszony szempontjából, a németek hoztak áldozatokat értünk, mint ahogy a francia viszony szempontjából nézve a dolgokat, mi hoztunk áldozatokat a németekért. Aki azt mondaná, amit annak idején Károlyiék állítottak, hogy sorsunkat elkerülhettük volna, ha a hármasszövetség megalapítása helyett azokhoz az országokhoz csatlakozunk, amelyek később a nagyantantban egyesültek, az szintén tévedésben van. Mert ha annak idejében sikerült volna a monarchiát arra bírni, hogy elszakadva Németországtól, a francia-angol csoporthoz közeledjék, abban a pillanatban megszűnt volna Oroszország érdeke az antant mellett való kitartásra, ellenben feléledt volna egy közös német-orosz érdek az Ausztria-Magyarországgal való szembehelyezkedésre és ez az alakulás egészen hasonló, sőt talán súlyosabb követke-

menyekkel fart volna reánk nézve, mint a Hármasszövetség mellett való kitartásunk. Nagy tévedés azt hinni, hogy használunk a magyar ügynek, ha Károlyi Mihály és Lovászy Márton nyomdokaiba lépve tagadni igyekezünk, hogy Magyarország létérdekeinek megvédésére fogott fegyvert és azt akarjuk elhíttetni, hogy rabszolgák módjára idegen érdekekért hoztunk temérdek véráldozatot. Ezzel ama külföldiek előtt, akik a dolgok folyásával tisztában vannak, úgy tűnünk fel, mintha nyilvánvaló tényeket rossz lelkiismerettel letagadni igyekeznénk, azok előtt pedig, akik ezekkel az eseményekkel nem foglalkoznak, csak lenézésnek tesszük ki magunkat, mert méltán megvetést érdemelne az a nép, amely legjobb fiait idegen érdekek megvédésére küldi „a világháború vágóhídjára”. Saját polgártársainkat is csak félrevezetjük ilyen állításokkal, amelyekkel egyszer már sikerült az országot forradalmasítani.

Ha ezeket a túlzásokat elhárítjuk, akkor elfogadhatjuk azt a megállapítást, — amely különben Bleyer cikkében is benne van — hogy a magyarság, amikor függetlenségét a Nyugat és a Kelet felé megvédi, nem húnyhat szemet ama veszélyek előtt sem, amelyek ezt a függetlenséget a németység részéről fenyegethetik. Az, amit Zsilinszky „a 70 milliós németység öntudatlan gravitációjának” nevez, tényleg létező valami és a németységnek ez a gravitációs ereje fokozódhatik, ha netán a jövőben Ausztriának Németországba való beolvasztása sikerrel járna és Németország közvetlen szomszédunkká válnék. Bleyer szerint a németységnek e vonzóerejétől ma kevésbé kell tartani, mint bármikor a múltban, mert Németország ma őszintén pacifista-politikát folytat olyan értelemben, hogy nemzeti aspirációi az összefüggő német nyelvterületen nem terjednek túl. Ami a jelent illeti, sok megfigyelés támasztja alá Bleyer nézetét. De nem tartanám helyesnek, ha ebből a távolabbi jövőt illetően is túlmesszemenő következtetéseket vonnánk le és abban a hitben ringatnák magunkat, hogy a németység most már soha, semmi körülmények között veszedelmessé nem válhatik részünkre. Hogy a pacifista nézetek ki fogják-e szorítani az eddigi militarista gondolkodásmódot, az nem egyedül a németségtől függ, ahhoz az egész világ gondolkodásának átformálódása szükséges. Ez egyáltalában nem lehetetlen, sőt a magam részéről erősen hiszek abban, hogy előbb-utóbb tényé fog válni, de amíg oda elérkezünk, még minden nép kénytelen lehet arra, hogy a mag» önálló egyéniségének megvédésére fegyvert fogjon.

Nagyon egyoldalú felfogás volna azonban, ha a magyar külpolitika irányának megszabásánál egyedül azokra az eshetőségekre volnánk tekintettel, amelyek a magyarságot a németséggel szembe állíthatnák.

Egész történeti fejlődésünk során három fronton kellett a magyarság önállóságát és függetlenségét megvédenünk: Délkelet (előbb Törökország, majd a helyébe lépett Balkán-államok), Északkelet (pánszlávizmus) és a Nyugat (németység) ellen. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a jövőben is kénytelenek leszünk e három front mindegyikén védekezni olyan törekvésekkel szemben, amelyek reánk nézve veszedelmesekké válhatnak. De esztelen politika volna, ha mindhárommal szemben egyszerre nyílt küzdelembe mennénk át: egyik vagy másik irányban tehát kompromisszumra kell törekednünk, olyan kompromisszumra, amely függetlenségünket legalább az egyik oldalon teljesen biztosítja. Ebből a helyzetből három lehetőség adódik külpolitikánk részére. Az egyik a Kelettel, a Balkán-államokkal való kompromisszum, körülbelül a Kossuth-féle dunai konföderáció szellemében. A másik a szlávssággal való megalkuvás, amely talán a cseh és jugoszláv néppel hozna bennünket közelebbi kapcsolatba. A harmadik a németséggel való kompromisszum, amely megfelel annak a politikának, amelyet a világháborúig folytattunk. Zsilinszky azt mondja, hogy van még egy negyedik

lehetőség is, mert hiszen szövetségeseinket nem kell ma már okvetlenül közvetlen szomszédaink sorában keresnünk. Ebben kétségtelenül van igazság. De ez a lehetőség egyedül nem véd meg bennünket kellően, ha összes határainkon ellenségekkel állunk szemben. Először azért nem, mert az ilyen teljesen bekerített helyzet a benne rejlő közvetlen veszélyeknél fogva oly gyengévé tenne bennünket, hogy megszűnnénk kívánatos szövetséges maradni és másodszor azért nem, mert ilyen konstelláció mellett a távoli szövetséges alkalom adtán nem is igen tudna rajtunk segíteni. Ha tehát keresünk is szövetségeseket közvetlen szomszédaink körén kívül, ez nem menthet fel bennünket ama kényszerőség alól, hogy e körön belül is támaszt keressünk valahol.

Hogy a három, e tekintetben kínálkozó lehetőség közül melyikre határozzuk el magunkat, az részben saját politikai célkitűzésunktől, részben a velünk szemben álló erők értékelésétől függ. A Kelettel való kompromisszum, azzal tisztában kell lennünk, maga után vonná jelenlegi határaink lekötését, ha nem is az idők végtelenségéig, de mindenesetre hosszú időre. Lehetséges, hogy annak fejében, hogy a szomszédos Balkán-államokhoz vagy a szomszédos szláv országokhoz közeledni szándékozunk, kisebb területi engedményeket kaphatnánk, de ezek semmi esetre sem felelnének meg annak, amit a magyar közvélemény revízió alatt érteni szokott. A német-séggel való kapcsolat fenntartása semmi ilyen lemondással néni járna. Ezenkívül kétségkívül befolyást kell gyakorolnia elhatározásunkra annak a körülménynek is, hogy miként értékeljük a velünk szemben álló államok vagy államsoportok expanziós törekvéseinek veszedelmességét. A magam részéről a német expanzió veszélyét kisebbnek látom, mint akár a keleti államok, akár különösen a szlávok terjeszkedési törekvéseit, ami szintén arra utal bennünket, hogy a közeledést inkább a németiség irányában keressük. "És végül nem lehet egészen, számításán kívül hagyni a Kelettel való kompromisszumnak a magyarságra való kulturális és erkölcsi visszahatásait sem. Éppen most látjuk, mily nehezen tud a nyugati civilizáció körébe tartozó horvát nép beletörődni abba az idegen, mert keleti mentalitásba, amellyel a jugoszláv államon belől közvetlen kapcsolatba jutott. A magyarság és a keleti népek között ezek a mentalitásbeli különbségek hatványozottan állanak fenn.

Nem mondom, hogy azt a politikát, amely a németiséggel fordul szembe és többi szomszédjainkra vagy azok egy részére támaszkodik, nem lehet folytatni és hogy a mellett nem lehet érveket felsorakoztatni. De akkor el kellene fogadni az ilyen politikának természetesen adódó konzekvenciáit is, elsősorban le kellene mondanunk belátható időre a revízió azon alakjáról, amelyre közvéleményünk ma felesküdt. Aki ezeket a konzekvenciákat nem akarja elfogadni, annak ezt a politikát is el kell vetnie. És ebben az esetben, ha igaz az, amit erős meggyőződéssel vallók, hogy összes szomszédainkkal szemben nyílt ellenséges magatartást nem tanúsíthatunk, a németiséggel való szembehelyezkedés hiba volna.

A területi kérdések közül egyedül Burgenland hovatartozásának kérdése az, amely a Németországgal való barátság fenntartására befolyást gyakorolhat. Ebben a kérdésben sok kertelgetés folyik, ami az én nézetem szerint felesleges. A magam részéről sajnálom, hogy a német közvélemény az úgynevezett Burgenland hovatartozásának kérdését éppen olyan nob me tengereként kezeli, mint például Franciaország Elzász-Lotharingia, vagy Lengyelország a danzigi korridor vagy Felső-Szilézia kérdését. A németek azt mondják, hogy amikor a békeszerződések oly jelentős áldozatokat kívántak tőlük, nem adhatják ki önként azt az egyetlen előnyt, amelyet ezek a szerződések nekik a nyugatmagyarországi területeknek Magyarországtól való elszakí-

tása formájában nyújtottak. Ezzel szemben azt tartom, hogy az a német politika, amely a békeszerződések egyes igazságtalannak tartott területi intézkedéseit a maga részéről is módosítani szeretné, ebbeli törekvésében elveszíti lába alól az erkölcsi talajt, ha ott, ahol ez számára előnyös, félretéve minden más szempontot, a területi status quo merev fenntartása mellett köti le magát. Végeredményben ezt a kérdést az úgynevezett Burgenland lakossága fogja majd eldönteni. Ha ez nem akarna visszatérni Magyarországhoz, akkor aligha fogjuk háborúval határaink közé visszakényszeríthetni, ezzel tehát meg kell alkudnunk. De viszont Németországnak is meg kellene alkudnia azzal, hogyha a lakosság vissza akarna térni Magyarországhoz, akkor azt erőhatalommal még abban az esetben se igyekezzék ebben meggátolni, ha ez különben módjában állana. Ez az álláspont sokkal inkább volna harmóniában azzal a pacifista politikával, amelyet például a német szociáldemokrata párt hirdet, mint az a felfogás, amelyet a múlt évben a német szociáldemokrata párt egyik kiválósága, Loebe elnök hirdetett, amikor kikiáltotta, hogy Burgenlandot a németiség sohasem fogja többé másnak átadni. Hogy adandó alkalommal a Bürgernland lakossága miként döntene, azt nem tudhatjuk. A döntést mindenesetre erősen befolyásolja majd az, hogy a németiség Magyarországon belül kulturális és nyelvi tekintetben minő elbánásra fog számíthatni.

Zsilinszky azt mondja, hogy németbarátságunk az, amely megakadályoz bennünket abban, hogy ügyünk mellett távoli országokban is szövetségeket keressünk és e tekintetben különösen Franciaországra utal. A magam részéről is igen kívánatosnak tartom, hogy Franciaország barátságát keressük és megtaláljuk. De a Franciaországgal való olyan értelmű együttműködés, amilyenre Zsilinszky gondol, igen súlyos következményekkel jár, amelyeket előbb végig kell gondolnunk, mielőtt e tekintetben állást foglalnánk. Ha valaki úgy képzeli el magának a Franciaországgal való együttes politikát, hogy a francia politika annak fejében, hogy mi őt a németiséggel szemben támogatni fogjuk, viszont hajlandó lesz nekünk támogatást nyújtani közvetlen szomszédainkkal szemben, akkor illúziókban ringatja magát. Franciaországnak ma is vannak Közép-Európában szövetségei a németiséggel szemben: Cseh-Szlovákország és Lengyelország szorosabb, Jugoszlávia és Románia némileg lazább viszonyban állanak vele. Ezeknek az országoknak mindegyike külön-külön katonailag jóval erősebb Magyarországnál. Józan fővel fel sem lehet tételezni, hogy akadjon francia politikus, aki egy sokkalta erősebb államsoporttal való szövetséget fel akarna cserélni egyetlen, aránytalanul gyengébb állammal való szövetséggel. Olyértelmű magyar-francia kooperációt tehát, amely szomszédaink ellen irányulna és amely a revízió kérdését gyorsan előbbre juttatná, el sem lehet képzelni. De nem is érnék vele célt. Mert ha Franciaország, ami ma kizártnak látszik, egy ilyen alakulatba belemenne, abban a pillanatban a kisantant kénytelen volna Franciaországtól elfordulni. Minden valószínűség szerint ebben az esetben a németekkel kerülne szorosabb viszonyba és az a német támogatás, amelyet a kisantant ebben az esetben kapna, pusztán geográfiai okokból, francia támogatással sem volna kellően ellensúlyozható a mi részünkről.

Franciaországgal igenis lehetne szorosabb, talán szövetséges viszonyba is kerülnünk, de csak úgy, ha párhuzamosan ezzel Franciaország kisantantbeli szövetségeihez is közeledünk és mintegy beleolvadunk abba a szövetségrendszerbe, amelyet Franciaország ma Közép-Európában Németország ellen fenntart. Ennek fejében a francia politika talán hajlandó volna bennünket megsegíteni abban is, hogy szomszédainktól bizonyos területi engedményeket kapjunk, de alig nagyobbakat, mint amilyeneket cseh részről egyidőben örként felajánlottak Magyarországnak és ez nem volna az a revízió, amely

ma a mi szemünk előtt lebeg. A Franciaországgal való olyértelmű együttműködés gondolatát, mint ahogyan azt Zsilinszky hirdeti, ily körülmények között csak az teheti magáévá, aki ezeket a konzekvenciákat is elfogadja és aki Magyarország jövő boldogulását a kisantanttal kapcsolatban keresi.

Nem szeretem a politikában és különösen a külpolitikában a nagyhangzású szavakat és ezért nem akarok beszélni örök német-magyar sorsközösségről. A viszonyok nagyon változhatnak és Palmerston szavaival élve a külpolitikában nincsenek sem örök barátok, sem örök ellenségek, csak örök érdekek vannak. Távol áll tőlem az a felfogás, hogy nekünk mindig, bárminő körülmények között, németbarát politikát kellene folytatnunk és ezt bizonyára Bleyer sem akarta mondani, amikor a német-magyar sorsközösség kifejezést használta. Ahogyan Franciaország 1907-ben sorsközösségbe került azzal a „perfid Albion“-nal, amelyet addig örökös ellenségének tartott, amint Angliának Oroszországgal való évszázados rivalitása egyszerre csak szövetséggé változott át, amint olasz szövetségeseink, saját érdekeik által hajtva, a világháborúban máról-holnapra ellenségeink táborába kerültek, úgy megtörténhetik az is, hogy Németországot valamikor ellenségként fogjuk magunkkal szemben találni. Egyelőre azonban — és még igen hosszú ideig — a magyarság nem kereshet szövetségeseket és barátokat azok sorában, akik a békeszerződések érintetlenségét vallják legfőbb politikai céljukként. Ama kevés ország között, amely ezt nem teszi, ott van Németország is. A többi országhoz csak nagy politikai céljainkról való lemondások árán közeledhetnénk és azért az a politika, amely erre törekszik, kifejezetten „kismagyar“ politika azzal a „nagy magyar“ politikával szemben, amelyet a magyar közvélemény ma egyhangúlag kíván. Meg tudom érteni, ha valaki képviseli ezt a politikát, talán azért, mert ezt az elérhető optimumnak tartja és sajnálja az erőpazarlást, amely elérhetlen célok érdekében folyik, de csakis akkor képviselheti, ha ezekkel a konzekvenciákkal leszámolt. Aki ezt nem akarja megtenni, az ama lehetőségek sorában, amelyek a magyar külpolitika számára kínálkoznak, annak fog elsőbbséget adni, amely a németiséggel való kapcsolatainkat nem gyengítem, de megerősíteni igyekszik.

BELPOLITIKAI VONATKOZÁSBAN foglalkozik Bleyer fejtegetéseivel Méhely Lajos egyetemi tanár egy hosszabb cikkben, amely előbb „A Cél“ című fajvédelmi folyóiratban és később bővített alakban önálló füzetként is megjelent. Ez a tanulmány Bleyer cikkének ama részeit teszi bírálat tárgyává, amelyek a Magyarországon lakó német kisebbséggel szemben követendő eljárást érintik.

Bleyer a „Magyar Szemlé“-ben megjelent cikkében azt fejtegeti, hogy a magyarországi németiség a világháború előtt a magyarsággal való asszimiláció útján volt és ez az asszimiláció a világháború nélkül be is következett volna. A német népgondolatnak a világháborúban való felébredése azonban megakasztotta ezt a folyamatot és ezzel a ténnyel számolnunk kell. Másfelől azonban megszűnt az az ok is, amelyből a magyarság ezt az asszimilációt a háború előtt kívánta. Ezt az okot Bleyer többek között a magyarság ama aggodalmában látja, hogy a németiség hazánkban a nagynémet, imperialista politika előőrsévé válhatik, amitől azonban most már nem kell tartani, mert a németiség állami aspirációi ma az összefüggő német nyelvterületen nem terjednek túl. A magyarországi németiségnek államhűsége és a magyar hazához való ragaszkodása különben is minden kételyen felül áll, azt a németiségnek nyelvéhez és kulturális sajátosságaihoz való ragaszkodása nem gyengíti és így az a politika, amely ennek a nyelvnek és kultúrának a hazai németiség által való ápolását lehetővé teszi, nem jelent kárt az országra. Ezt a magyar

kormány helyesen fel is ismerte, de ennek a politikának még útját állja a régi — asszimilációs — ideológia.

Ezzel szemben Méhely ma is az asszimilációs politika álláspontján van. Szerinte a jelenlegi Magyarország területén élő némettség (eltérően az erdélyi szászoktól) fajilag eléggé közel áll a magyarsághoz, úgyhogy vele való asszimilálódása egyfelől lehetséges és másfelől kívánatos is. Kárhozasnak mondja ezért a törekvést, amely a népi öntudatot a magyarországi németek között fenntartani óhajtja, mert ez megakadályozza a különben üdvös vérkeveredést. Méhely ezért helyteleníti azt az iskolapolitikát, amely a németnyelvű oktatást lehetővé teszi, mert ez a politika megakasztja a magyarosodás folyamatát. Szerinte egynyelvű állami iskolákra van szükség, amelyek a megmagyarosodás vágyát terjesztik. Az az aggodalom, hogy ezt a politikát azután a tőlünk elszakadt magyar kisebbségekre is alkalmazni lehetne, szerinte jogosulatlan, mert a székelyek honszerző őslakók voltak, a magyarországi némettség ellenben hivatlanul szivárgott be, saját boldogulását keresve, Magyarországra. Különben is, akárhogy bánunk németekkel, ez nem fogja megváltoztatni az elszakadt magyarság sorsát, nem szabad tehát a holnapi tyúk reményében feláldoznunk a mai tojást. A magyarországi némettség mai szervezkedése erőpazarlás és csak akadályokat gördít a magyarság belső megerősödésének útjába.

Nem akarom kétségbevonni, hogy Méhely tanár jóhiszeműen hirdeti azt az asszimilációs politikát, amely mellett tanulmányában állást foglal. De aki ezt teszi, annak szintén végig kell gondolnia ezt a politikát minden következményében. Csak az azonosíthatja magát ezzel a politikával, aki ezeket a következményeket is hajlandó elfogadni,

A Méhely-féle asszimilációs elmélet teljesen azonos azzal a teóriával, amely leginkább Mello Franco braziliai népszövetségi delegátus nevéhez fűződik és amely az összes nyelvi kisebbségeknek a többség által való beolvasztását állítja fel követendő célnak. A magyar közvélemény, — igen helyesen — annak idején a legélesebben állást foglalt ezzel az elmélettel szemben, amelynek elfogadása kérdésessé tette volna a tőlünk elszakadt magyar kisebbségek fennmaradását és egyhangú örömmel vette tudomásul, hogy ezt az elméletet a Népszövetségnek a kisebbségi kérdéstről legutóbb folytatott tanácskozásai során úgyszólván minden oldalról elejtették. Méhely most ennek az elméletnek Magyarországon való alkalmazását kívánja. Mi volna ennek következménye? Tudjuk, hogy az elszakadt magyar kisebbségek sorsát csakis a nemzetközi lelkiismeretre való appellálással tudtuk eddig is annyira-amennyire megvédeni és a nemzetközi lelkiismeret a kisebbségi kérdésekben éppen most kezd erőteljesebben ébredni. Abban a pillanatban, amikor mi magunk követnők saját kisebbségeinkkel szemben azt a politikát, amelyet elítélünk, mihelyt azt a tőlünk elszakadt magyarságra alkalmazzák, elveszítünk azt az erkölcsi talajt lábunk alól, amelyen ma állunk és letompítanak, sőt használhatlanná tennők a leghatékonyabb fegyvert, amely ma az elszakadt magyarság érdekeinek megvédésére rendelkezésünkre áll.

Méhely ezt tagadja a történeti jogokra való hivatkozással. Ezek a történeti jogok mindig igen nagy szerepet játszanak propagandánkban, de eléggé tapasztalhattuk, hogy azok Magyarországon kívül senkire sem hatnak. Az ilyen érvekkel szemben egy előkelő külföldi egyszer azt mondta: „Ha valamely állapot ezer éven keresztül fennállt, ez nem ok arra, hogy azt tovább is fenntartsuk, hanem ellenkezőleg, arra, hogy minél sürgősebben megváltoztassuk, mert hiszen nem tehető fel, hogy azok a viszonyok, amelyek ezer év előtt ezt az állapotot létrehozták, azóta nem változtak volna meg.“ A politika nem törődik régi jogokkal, hanem a létező erőviszonyokból indul ki. A kisebbségi kérdésben a külföldi politikust nem a kisebbséghez tartozó

tömegek otthagadásának jogcíme érdeklő, hanem egyedül és kizárólag az a kérdés, hogy ott ma miként bántak velük. Történeti érvekkel soha senkit sem tudnánk meggyőzni arról, hogy jogunk van saját kisebbségeinkkel másként bánni, mint más államok. Ha a Mello Franco- és Méhely Lajos-féle asszimilációs politika nálunk eredményre vezethet, akkor eredményre vezethet másutt is. Ez esetben pedig a magyarság nyerhetne ugyan 500.000 magyarosított németet, de elveszítene az elszakadt területeken több mint három millió magyart, az összes magyarságnak egyharmadát.

De az asszimilációs politika nemcsak az elszakadt magyarságot tenné tönkre, hanem teljesen lehetetlenné tenné azt is, hogy a trianoni szerződés revíziójával kapcsolatban olyan területek visszacsatolására is gondolhassunk, amelyen nemmagyar lakók is élnek. Ne gondoljunk még álmunkban sem arra, hogy nagy területeket azok lakosságának kifejezett akarata ellen Magyarországhoz bármikor visszacsatolhatunk. Az a „visszavesszük“ szó, amelyet Méhely ilyen összefüggésben egy helyen használ, romantika és nem politika. De hogyan akarjuk, hogy egyetlen határainkon túl élő német vagy tót, vagy horvát vagy román ember is visszakiváncsolkodjon Magyarországra, ha nemcsak nem biztosítjuk itt nyelvének és kulturális sajátosságainak megtartását, hanem ellenkezőleg, előre tudomására hozzuk és ad oculos demonstráljuk neki, hogy minderre Magyarországon nem számíthat. Nekünk a magyarság vonzó erejét kellene növelnünk, az asszimilációs politika azonban mindenkit eltaszít, aki nem magyar.

Utóvégre meg tudom érteni, ha valaki mindezek dacára mégis védi ezt az asszimilációs politikát, talán azért mert, — hogy Méhely szavaival éljek — a mai tojást többre becsüli a holnap tiúknál. De akkor aztán le is kell számolnia azokkal a következményekkel, amelyekkel ez a politika a határainkon kívüli magyarság és a mi revíziós politikánk sorsa szempontjából elkerülhetetlenül jár. Ha mindnyájan többre becsülnék a mai tojást a holnap tiúknál, akkor csakhamar egyáltalában nem volna tiúk és nemsokára tojás sem.

A magam részéről azonban ezt az asszimilációs politikát azért sem tartanám helyesnek, mert nem vagyok Bleyerrel egy nézetben a tekintetben, hogy a németiségnek a magyarsággal való ilyen összeolvadása, amely szerinte a világháború nélkül bekövetkezett volna, a lehetőségek körébe tartoznék. Nem tagadható ugyan, hogy a magyarság erősen magába szívta az itt letelepedett németiséget és igen nagy asszimiláló képességet mutatott. Ámde, ha közelebbről szemléljük a dolgokat, ez az asszimiláció majdnem kizárólag a városokban ment végbe. A falu lakossága nem igen asszimilálódott. Ha egyik-másik helyen a magyarság tért hódított is, másutt viszont tért veszített. Egyáltalában nem tudok Európában példát rá, hogy egyetlen államnak is sikerült volna valamely kisebbségnek olyan mértékben való beolvadása, amint azt Méhely tanár kívánatosnak tartja. Ez nem történt meg sem ott, ahol erőszakkal, sem ott, ahol békésen akarták az összeolvadást keresztülvinni. Ennek legfőbb okát abban látom, hogy a különböző fajú egyének kivált a társadalmi fejlődés primitívebb fokán, a falusi életből, ritkán vagy egyáltalában nem szoktak összeházasodni. A városokban az életmód és a szokások jobban nivellálódnak, itt gyakori eset a különböző fajúak összeházasodása, amely majdnem mindig az uralkodó fajt erősíti, tehát Németországban a németet, Franciaországban a franciát, Magyarországon a magyart és így tovább. A falun számtalan imponderabilis körülmény annyira idegenné teszi az együttélő különböző fajokhoz tartozó egyéneket, hogy az egy családban való együttéléstől akkor is fáznak, ha különben a legteljesebb egyetértés áll fenn köztük. A városokban bizonyára tovább fog folyni a magyarosodás ezután is és senki sem gondol annak megakasztására, de hiába is gondolna rá, még ha az egész

60 milliós németiség egyező akarata is állana mögötte. Viszont a falusi német-ajkú lakosság megmagyarosodhatása tekintetében teljesen szkeptikus vagyok, ha még oly erővel is vetnök magunkat erre a törekvésre. Ezért a magam részéről nem abban látom a felesleges erőpazarlást, amiben azt Méhely látja, hogy tudniillik a magyarországi németiség nyelvének megtartására törekszünk. Ellenkezőleg, az én nézetem szerint felesleges erőpazarlás volna a falusi németiség megmagyarosítását megkísérelni, mert ez kilátástalan.

A magyarságnak ebben a tekintetben annál könnyebb a helyzete, mert Magyarország nyelvi kisebbsége, a németiség, tényleg minden tekintetben államhű és hazafias magatartást foglalt és foglal el. Nem ismerek még egy kisebbséget, amely összes megnyilatkozásaiban hazafiságát — mégpedig ebben az esetben magyar hazafiságát — oly tüntetőén és lelkesen vallaná, mint a magyarországi németek. Erős a hitem és bizalmam, hogy a németiséget ebben a hazafiságban mindig lehetséges lesz megtartani, de ezt a törekvést az asszimilációs elméletnek vele szemben való hirdetése éppen nem könnyíti meg.

Ha a kisebbségi kérdés terén aggodalmaim vannak, azok nem arra vonatkoznak, hogy elmulaszthatnánk valamit a németiség beolvasztása körül, hanem arra, hogy elmulasztjuk e kérdésben való mentalitásunknak a változott viszonyokhoz való hozzáidomítását és ebben a tekintetben elmaradunk szomszédaink mögött. A nagy összeomlás percétől kezdve az volt a meggyőződésem, hogy az a nemzet fog Közép-Európa országainak sorában domináló pozícióra szert tenni, amely képes lesz a kisebbségi kérdést nem a mai, de a jövő mentalitás szerint megoldani. Megoldani egy olyan új államelmélet alapján, amely az egyes polgárok származásával és nemzetiségével éppen olyan kevésbé törődik, mint ahogyan ma már nem törődik azok vallásával, amely semmi egyébire nem törekszik, mint polgárai jólétének és megelégedettségének biztosítására. Ennek az új államelméletnek ma már vannak hirdetői, sőt vannak gyakorlati követői is (Észtország, Ausztria szlovénlakta vidékei). Hirdetik ezt az államelméletet ma már Csehországban is, szemben az ottani hivatalos politikai körökkel és ebben a tekintetben különösen szeretném a magyar közvélemény figyelmét is ráirányítani Rádl prágai cseh tanárnak a Magyar Szemle hasábjain már ismertetett könyvére,¹ amely igen mélyreható érveléssel igyekszik bizonyítani, hogy Csehország az ilyen politika mellett szabadul meg legkönnyebben attól az irredentizmustól, amely ma létét fenyegeti. Hozzátehetnők, hogy az az ország, amely ezt az új mentalitást képes összes intézményeiben és politikájának egész szellemében megvalósítani, új terjeszkedési lehetőségeket is kap. Nem lehet elég munkát fordítanunk ezeknek az új áramlatoknak figyelemmel kísérésére, mert ha egyelőre nem is lehet tartani attól, hogy szomszédaink azokat egyhamar valóra váltják, — hisz ennek náluk is útját állja a régi állami mentalitás — mégis nagy veszélyeket rejtenek magukban a magyarságra nézve sorsdöntő problémák szempontjából. Szeretném, ha Magyarország volna az az állam, amely ezeket az eszméket Közép-Európában leghamarabb valósítja meg, hiszen Magyarország éppen saját nemzeti kisebbségének — a németiségnek — államhűsége folytán legkönnyebben követheti ezt az utat. A revízió nagy ügyének meggyőződésem szerint semmivel olyan nagy szolgálatot nem tehetünk, mint a kisebbségi kérdésben

¹ Der Kampf zwischen Tschechen und Deutschen von Dr. Emanuel Radi. Német ordítása megjelent Reichenbergben, Gebr. Stiepl kiadásában. Ismertette Steier Lajos: Magyar Szemle V. 243

megnyilatkozó mentalitásunknak korszerű megváltozásával. Az lesz Közép-Európa ura, aki erre leghamarabb fog képességet mutatni.

LEGYEK SZABAD még két dolgot érintenem.

Amilyen helyes az, ha a magyar politika nagy problémái minden irányból őszinte megvilágítást nyernék és ha azok, akik e téren önálló nézeteket vallanak, azokat a magyar nyilvánosság előtt is kifejtik, mégis meg kell követelni, hogy ebben a kritikában mértéket tartsunk és kivált akkor, ha egyes külföldi országokkal szemben foglalunk állást, a durva szitkozódás terére ne lépünk. Lehet valaki azon a véleményen, hogy Németország helyett inkább Franciaországra kellene támaszkodnunk. Ez tiszteletreméltó nézet, amelyet komolyan kell mérlegelnünk. De ez nem teszi szükségessé, hogy Németországot a sárga földig lepiszkoljuk. Természetesen ugyanez áll a megfordított irányban is. Bármily nézetet is valljunk a követendő irányra nézve, senki közülünk nem képes előre meglátni, milyen nemzetek támogatására lesz a jövőben szükségünk. Merném állítani, hogy mindegyiknek támogatására reá lehetünk szorulva, egyszer az egyikére, másszor a másikéra. Semmi mentséget nem találok arra, ha valaki — akár egy becsületes meggyőződés megvédése érdekében is — olyan hangot üt meg, amely elidegeníthet népeket, amelyekre még szükségünk lehet. Szitkozódás és nyelvtöretés nélkül is lehet kritikát gyakorolni.¹ A publicistának is kötelessége, hogy tollát tompítsa, ha külpolitikai kérdésekről ír. Sokszor panaszkodunk róla, hogy társadalmunk külpolitikai kérdésekben még nincsen kellően nevelve. De talán mégsem szükséges, hogy publicistáink ezt a neveltséget kifelé fitogtassák.

A másik dolog, amelyet meg kell említenem, az, hogy minél kényesebbek azok a kérdések, amelyekkel foglalkoznunk kell, annál inkább vagyunk kötelezve azoknak teljes tárgyilagossággal való kezelésére. Aki nem ellenfeleinek minden áron való tönkretételére, hanem a leghelyesebb út megtalálására törekszik, az mindig óvatosan kerülni fog minden ferdítést és elcsavarást, az azzal fog foglalkozni, amit ellenfelei mondanak és nem azzal, amit csak ő insznuál nekik. Ebben a tekintetben különösen Méhely tanár tanulmánya hagy fenn igen sok kívánni valót.

Nem akarok bővebben foglalkozni e tanulmánynak a szászok etnográfijában való tájékozatlanságával, így különösen azzal a meglepő megállapítással, hogy a segesvári szászok a Schwarzwald vidékéről származnak, a besztercei szászok pedig „fríz dialektust“ beszélnek, hogy továbbá a segesvári és besztercei szászoknak oláhul kell beszélniük, hogy egymást megérthessék. Valójában az összes szászoka Közép-Rajna és Mozel vidékéről származtak be, nyelvjárásuk még ma is feltűnően egyezik ezeknek a németországi vidékeknek és Luxemburnak nyelvjárásaival és a szászok minden dialektusbeli különbség dacára igen jól megértik egymást. De ez nem tartozik szorosánvéve tárgyunkhoz és csak a tanulmány tárgyalási módját jellemzi.

Még jellemzőbb a következő eset. Bleyer Magyar Szemle-beli cikkében azt fejtegeti, hogy az erdélyi szászok államhűség és hazafiság tekintetében mindig rendületlenül ragaszkodtak Erdélyhez. Ennek éreztetésére említi, hogy nemzeti daluk át van hatva Erdély szeretetétől és hogy abban semmi

¹ Zsilinszky cikkében például ilyen kifejezések fordulnak elő: „berlini szakállas bömbölések“, „nincs nép, mely oly könnyen tudna nagy megaláztatásokba belétörödni, mint a német“, „legolcsóbb fajta germanisch cipőtalp-imperializmus“, „a szélesebb cipőtalp jöccímén belerúgni a vérző és eleieit szövetségesbe... ez az, ami... undorítóan német“ stb.

nyomuk sincsen a nagynémet eszméknek vagy hasonló politikai ábrándoknak. Idézi is utolsó versszakát;

„Siebenbürgen, süsse Heimat,
 unser teures Vaterland,
 sei gegrüsst in deiner Schone,
 und um alle deine Söhne
 schlinge sich der Eintracht Band“

Ezzel szemben Méhely tanár azt állítja, hogy a szászok Erdélyt csak mint a nagynémet haza tartozékát szerették, amiről éppen a Bleyer által idézett nemzeti fohászuk tanúskodik, melynek szerinte Bleyertől óvatosan elhallgatott egyik strófája így végződik:

„Drum lieb ich dich, mein Sachsenland,
 mein Sachsenland,
 du edle Perl' im deutschen Kranz,
 im deutschen Kranz.
 Glück auf, Glück auf, Glück auf,
 mein Sachsenland.“

Sohasem szoktam ellenfeleimnek jóhiszeműségét kétségbe vonni, ha valamiben tévednek, de ebben az esetben ez, megvallom, nehezemre esik. A Méhely által idézett versszak ugyanis nincsen benn az erdélyi szászok néphimnuszában. Nem is lehet benne, mert még a botfűlű is észreveheti, hogy teljesen eltérő ritmusánál és strófaszerkezeténél fogva nem is volna ugyanarra a dallamra énekelhető. A Méhely tanár által idézett versszak valójában egy német katonadalból való, amelyet a világháború idejében egyszer így énekeltek: „Damm lieb ich dich, mein Preussenland“, majd meg úgy, hogy: „Drum lieb ich dich, mein Bayerland“, sőt úgy is: „Drum lieb ich dich, mein Sachsenland“, tehát a Méhely tanár által idézett strófát tényleg éneklük ugyan a szászok, de nem ám Erdélyben, hanem Drezdában és Lipcsében. Lehetséges, hogy ezt Méhely nem tudta, de hogy igazán abban a véleményben lett volna, hogy az az erdélyi szászok néphimnuszából való, azt már csak a legnagyobb megerőltetéssel tudom elhinni, annyira nyilvánvalóan eltérő a két idézet ritmusa.

Vannak azonban Méhely tanár tanulmányának olyan „tévedései“ is, amelyek szorosan hozzátartoznak a mi vitánk anyagához.

Méhely tanár Bleyer véleményeként közli, hogy „a németek hazája sohasem volt politikai határokhoz kötve, mert valamint a régi, úgy a mai németiség német érdekerületnek (deutsche Interessensphäre) tekint minden földet, ahol németül beszélnek (so weit die deutsche Zunge reicht)“. Bleyer cikkének ezen Méhely tanár által adott összefoglalása egészen hamis, ez a gondolat sem szó szerint, sem értelem szerint nincsen benn Bleyer cikkében. Valóban igen megkönnyíti magának a polémiát, aki nem azok ellen a nézetek ellen harcol, amelyeket vele szemben nyilvánítottak, hanem valami önkényesen megkonstruált, önkényesen felvett szavakkal kifejezett ellenkező nézet ellen, amelyet senki sem tesz magáévá.

Az sem áll, amit más oldalról vetettek Bleyer szemére, hogy amikor azt mondta, hogy a német állam ma csakis az összefüggő német nyelvterületek beolvasztására gondol, de az elzászi és a svájci németiség kivételével, ő voltaképpen elismerte, hogy Németország igenis törekszik a magyarországi németiség beolvasztására. A Burgenland kivételével — és erről a kérdéstről való véleményemet már elmondottam — a régi Magyarországon sem volt olyan német nyelvterület, amely a nyugati németiség főtelephelyeivel közvetlenül határos lett volna. Ha tehát Bleyer azt mondja, hogy a németiség az összefüggő nagy német nyelvterület határain túl nem akar

terjeszkedni és ezéken túl is csak Svájc és talán Elzász kivételével, akkor ezzel nem azt mondta, hogy a németek a magyarországi németiség beolvasztására gondolnak, hanem ellenkezőleg azt, hogy erre nem gondolnak.

Méhely tanár reflektál továbbá „a magyarországi németiség„ vezetőinek arra a minduntalan megismétlődő s hol szemrehányón, hol pedig túlfűtött önérzettel hangoztatott állítására, hogy a bevándorolt németek honosították meg Magyarországon a kultúrát, hogy tehát a magyarság az ő révükön lett művelt nemzeté“. Honnan veszi Méhely ezt az állítását? Soha hazai németiségünk egyetlen vezére ilyent nem állított és kötve hiszem, hogy még a régi Magyarország szélső német politikusai is, a Korodiak és Orendik, akik azonban sohasem voltak a hazai németiség vezérei, hanem csak a németiség egy elenyésző csekély frakciójának exponensei, ilyen badarságot valaha állítottak volna. Hogy a német kultúra hátást gyakorolt a magyar kultúrára, árról lehetett szó, de soha senki nem állította és nem is állíthatta, mért nem volna igaz, hogy Magyarországon a „bevándorolt németek“ honosították volna meg „a kultúrát“ és hogy „a magyarság az ő révükön lett művelt nemzeté“ .

Az iskolakérdésben Méhely azt mondja, hogy a hazai németiség vezetőinek már eddig is 463 iskolából sikerült a magyar nyelvet kiküszöbölniök. Ez sem áll. Magyarországon nincsen olyan iskola, amelyből a magyar nyelv ki Volna küszöbölve. A szóbanforgó 463 népiskolában csak az történt, hogy a különben is régtől fogva vegyesnyelvű tanításban a magyar és a német nyelven való tanítás arányai eltolódtak, annak a pedagógiai célnak tökéletesebb elérése érdekében, hogy a tanulók a magyar államnyelvet és a német anyanyelvet jobb eredménnyel tanulhassák meg és az egyéb népiskolai ismereteket is könnyebben sajátíthassák el. Valótlanságnak kell mondanom, amíg erről bizonyítékokat nem látok, azt az állítást is, hogy a főváros tözsomszédságában fekvő sváb falukból kiűzhették a magyar tanítót, hogy a cserkészfiúk sváb részről támadásoknak voltak kitéve, mert magyarul beszéltek stb. És valótlanság az is, hogy azok, akik Budapestet „Ofenpest“ - nek írják, a Magyarországi Német Népművelődési Egylet nyomdokába lépnek, mert ez az egyesület sem hivatalosan, sem nemhivatalosan egyetlen egyszer sem használta az „Ofenpest“ szót, amely egészen mesterséges szóalakítás.

Talán elég ennyi annak beigazolására, hogy ami ellen Méhely tanár hadakozik, az nem Bleyemek Magyar Szemlebeli cikkében kifejtett nézete, hanem egy teljesen önkényes konstrukció, amelyet Méhely tanár Bleyemek imputál és inszinuál. O nem Bleyerrel polemizál, hanem egy madárijesztővel, amelynek igyekezett — nagyon tökéletlenül — valami Bleyerrel való hasonlatosságot kölcsönözni. Rossz lehet az az álláspont, amelynek ilyen módszerekre van szüksége.

GRATZ GUSZTÁV